

Vilde Karlsen Hjørnevik

"Der kjønn ikke blir en faktor for andre, så blir det en faktor for meg"

En institusjonell etnografisk undersøkelse av hvilken kjønn sosial orden som synliggjøres gjennom transkjønnes erfaringer fra studiested og arbeidsplass

Masteroppgave i Sosiologi

Veileder: Ingvill Stuvøy

Juni 2019

Vilde Karlsen Hjørnevik

"Der kjønn ikke blir en faktor for andre, så blir det en faktor for meg"

En institusjonell etnografisk undersøkelse av
hvilken kjønn sosial orden som synliggjøres
gjennom transkjønnedes erfaringer fra studiested
og arbeidsplass

Masteroppgave i Sosiologi
Veileder: Ingvill Stuvøy
Juni 2019

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for sosiologi og statsvitenskap

Sammendrag

Målet med dette prosjektet er å belyse hvordan kjønn eksisterer som sosial orden i utdannings- og arbeidsinstitusjoner ved hjelp av Dorothy Smiths institusjonelle etnografi som teoretisk og metodologisk rammeverk. Det finnes mye forskning på kjønnsforskjeller og likestilling innen utdanning og arbeidsliv, men formålet med denne oppgaven er å finne ut hvordan mennesker som daglig inngår i disse institusjonene opplever at kjønn spiller en rolle i deres hverdag. For å finne ut hvilken kjønn sosial orden som preger hverdagen til mennesker som deltar i institusjonene, har jeg snakket med mennesker som definerer seg som binære og ikke-binære transpersoner.

Analysen tar utgangspunkt i 9 dybdeintervjuer med transkjønnede, og deres erfaringer har i tråd med institusjonell etnografi som rammeverk formet analysens innhold. I lys av erfaringene, argumenterer jeg for at det eksisterer en binær kjønn sosial orden i institusjonene erfaringene oppstår i. En binær kjønn sosial orden vil si en forståelse av at det eksisterer to kjønn: kvinne og mann. Dette synliggjøres i erfaringene informantene har med å gjøre kjønn på studiested/arbeidsplass, ulike kjønnede situasjoner de møter på i sin hverdag, samt gjennom strukturer som språk og infrastrukturer de forholder seg til i sin hverdag. Når noen av samfunnets viktige institusjoner som studiested og arbeidsplass preges av en binær kjønn sosial orden, reiser det noen spørsmål om rammene og mulighetene for inklusjon innenfor disse institusjonene.

Abstract

The aim of this thesis is to illustrate how gender exist as a social order in educational and working institutions by using Dorothy Smith's institutional ethnography as a theoretical and methodological framework. Considerable research has been done on gender differences and equality within the field of education and working life, but the purpose of this thesis is to find out how people who daily enter into these institutions experience in what way gender plays a part in their daily lives. To find out which gendered social order it is that characterizes the daily lives of people participating in the institutions, I have talked to people who identify themselves as binary and non-binary transgender people.

The analysis is based on nine in-depth interviews with transgender people, and their experiences have in line with institutional ethnography worked as a framework for this analysis. In view of these experiences, I argue that social order is an understanding that there exists a binary gendered social order in the institutions these experiences arise in. A binary gendered social order would imply an understanding that there exist two genders: female and male. This is made visible in the informants' experiences with doing gender in the place of study/working place, different gendered situations they meet in everyday life, as well as through structures such as language and infrastructures they relate to on a daily basis. When some of the society's most important institutions such as place of study and work place are characterized by a binary gendered social order, questions about the frameworks and opportunities for inclusion within these institutions are raised.

Forord

Å skrive masteroppgave i sosiologi har vært en spennende og utfordrende oppgave, som jeg ikke ville klart alene.

Jeg vil derfor først benytte anledningen til å takke min kunnskapsrike og dyktige veileder Ingvill Stuvøy. Du har vært til stor hjelp gjennom hele denne prosessen, fra den dagen jeg banket på døra di og spurte om du kunne tenke deg å veilede dette prosjektet, og frem til dit jeg har kommet i dag.

Jeg vil også benytte anledningen til å takke de reflekterte og modige informantene som har delt sine erfaringer med meg, og gjort dette prosjektet mulig.

Videre vil jeg takke familie, venner og samboer for tålmodighet, støtte, gode innspill og omsorg, samt hyggelige middager og spillkvelder når jeg har trengt å tenke på noe annet.

Til slutt ønsker jeg å takke den flotte klassen min som jeg har gått med på lektorutdanningen i samfunnsfag på NTNU i 5 år. At vi nå leverer masteroppgavene våre, markerer slutten på en minnerik og fantastisk tid sammen med dere i Trondheim.

4. juni 2019,

Vilde K. Hjørnevik

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	1
1.1 Å STUDERE KJØNN FRA TRANSKJØNNEDES STÅSTED	2
1.2 PROBLEMSTILLING OG INNGANG	3
1.3 LESEGUIDE.....	3
2. TRANSTEMATIKK I EN NORSK KONTEKST	5
2.1 HISTORIEN OM TRANS.....	5
2.2 REGULERING AV TRANSKJØNNEDE KROPPER.....	6
2.3 HVORDAN HAR TRANSTEMATIKK BLITT FORSKET PÅ I NORGE, OG HVA ER FUNNENE?	8
3. TEORETISK RAMMEVERK	11
3.1 KJØNN SOM SOSIALT ORDNEDE PRINSIPP.....	11
3.2 INSTITUSJONELL ETNOGRAFI SOM TEORETISK OG METODOLOGISK RAMMEVERK	16
3.2.1 <i>En ontologi om det sosiale</i>	16
3.2.2 <i>Institusjoner</i>	17
3.2.3 <i>Standpunkt og aktualiteter</i>	18
3.2.4 <i>Arbeid og arbeidskunnskap</i>	18
4. METODE	20
4.1 FRA UTVALG TIL ANALYSE: OPERASJONALISERING AV METODOLOGIEN	20
4.1.1 <i>Utvalg og rekruttering av informanter</i>	20
4.1.2 <i>Intervju som metode for å få kunnskap om erfaringer</i>	22
4.1.3 <i>Fra lydfil til tekst</i>	23
4.1.4 <i>Analysestrategi, koding og kategorisering</i>	24
4.2 FORSKERROLLEN OG FORSKNINGSETIKK.....	26
4.2.1 <i>Forskerrollen</i>	26
4.2.2 <i>Kvalitetsindikatorer i kvalitativ forskning</i>	27
4.3 PRESENTASJON AV INFORMANTENE OG DERES STEMME I ANALYSEN	28
5. INFORMANTENES ERFARINGER MED KJØNN SOM SOSIAL ORDEN PÅ STUDIESTED OG ARBEIDSPASS	30
5.1 ARBEID: Å GJØRE EN JOBB OG Å GJØRE KJØNN	31
5.2 KJØNNET I SITUASJONENE	37
5.3 KJØNNET I SPRÅKET	40
5.4 KJØNNEDE INFRASTRUKTURER	44
5.5 OPPSUMMERENDE BETRAKTNINGER.....	48
6. DISKUSJON	51
7. AVSLUTNING.....	55

LITTERATURLISTE	61
VEDLEGG	64
VEDLEGG 1: INFORMATSKRIV	64
VEDLEGG 2: INTERVJUGUIDE.....	66

1. Innledning

Skole, utdanning og arbeidsliv angår alle mennesker i Norge på en eller annen måte, enten man deltar i disse institusjonene, står på utsiden av dem, er på vei inn i skolesystemet, eller har lagt bak seg et yrkesliv. Likestilling og kjønnsforskjeller trekkes ofte frem i forbindelse med skole, utdanning og arbeidsliv. Eksempelvis overleverte Stoltenbergutvalget sin offentlige utredning NOU 2019: *Nye sjanser – bedre læring, Kjønnsforskjeller i skoleprestasjoner og utdanningsløp* på bestilling fra Kunnskapsdepartementet, som viser at det i dag er tydelige forskjeller mellom kjønnene på alle nivåer i utdanningssystemet (NOU 2019: 3, s. 11). Statistisk sentralbyrås likestillingsindikatorer viser at arbeidsmarkedet i Norge i dag fremdeles er svært kjønnsdelt, at andelen kvinner som jobber deltid fortsatt er stor sammenlignet med menn, at kvinner og menn i stor grad jobber innenfor ulike sektorer og næringer, noe som bidrar til ulik lønn mellom kvinner og menn (Selmer-Anderssen, 2018).

Slike forskningsrapporter peker på viktige forhold vedrørende kjønn i utdannings- og arbeidslivssammenheng, men de illustrerer også et annet viktig poeng. De representerer en binær forståelse av kjønn¹: ideen om at det eksisterer kvinner og menn, og forskjeller mellom disse kjønnene. Dette illustrerer at kjønn opererer som en sosial orden, at institusjoner som utdanningssted og arbeidsplass er organisert med kjønn som ordnende prinsipp. Det forteller imidlertid ikke noe om hvordan menneskene som inngår i utdanningssystemet og arbeidslivet opplever kjønn som sosial orden innad i institusjonene. Når man påpeker at kjønn fungerer som en ordnende struktur i disse institusjonene, er det interessant å undersøke *hvordan* kjønn som sosial orden synliggjøres og oppleves av mennesker som lever sine liv der, og i hvilke situasjoner og kontekster kjønn som sosial orden eksisterer i deres hverdag. Videre synliggjøres et behov for en forståelse av hvordan kjønn i disse institusjonene fungerer som et organiserende prinsipp for profesjonsutøvere i utdanningsinstitusjoner og for ledere på ulike arbeidsplasser. Som snart ferdigutdannet lektor skal jeg jobbe i skolen, og det å få innsikt i og kunnskap om hvordan kjønn som sosial orden eksisterer i dette institusjonelle landskapet vil være relevant for meg i min profesjonspraksis.

For å undersøke hvordan kjønn som sosial orden oppleves av mennesker som er en del av utdanningssystemet og arbeidslivet, er Dorothy Smiths institusjonelle etnografi et

¹ Binær betyr todelt. Å tenke binært om kjønn vil si å tenke at det bare finnes to kjønn. (Skeiv ungdom, u.å.)

hensiktsmessig teoretisk og metodologisk rammeverk. Det overordnede målet til institusjonell etnografi er å belyse styrende relasjoner i institusjonene menneskers erfaring og kunnskap oppstår i, samt å skape kunnskap om og metoder for å undersøke institusjonene og de styrende relasjonene som eksisterer i moderne vestlige samfunn (Smith, 2005, s. 51). Dermed blir institusjonell etnografi et bindeledd mellom menneskers erfaringer og det institusjonelle, og gjennom å utforske erfaringene i institusjonene kan man forstå hvilke styringsrelasjoner erfaringene preges av og oppstår i.

1.1 Å studere kjønn fra transkjønnedes ståsted

Ettersom man i institusjonell etnografi søker kunnskap gjennom menneskers erfaringer om det institusjonelle landskapet og styringsrelasjonene som eksisterer, er det å ta standpunkt i folks hverdagsliv integrert i metodologien (Smith, 2005). Det blir således viktig hvem man gjør til standpunkt for undersøkelsen, ettersom det er deres erfaringer som kan fortelle noe om de styrende relasjonene som eksisterer på det feltet man undersøker.

Spørsmålet jeg stilte meg i forlengelse av dette var hvem det er som i sin hverdag innenfor institusjonene utdanningssted og arbeidsplass som har best forutsetninger for å kunne fortelle interessante erfaringer om hvordan de opplever at kjønn er en struktur som eksisterer innad i institusjonene. Valget falt på å snakke med mennesker som bryter med normer for kjønn, nærmere bestemt mennesker som definerer seg som transpersoner². I tråd med institusjonell etnografi som ramme, ønsker jeg å forske *med* transpersonene for å finne ut hvordan kjønn som sosial orden synliggjøres i utdannings- og arbeidsinstitusjoner, og hva det kan fortelle om hvilke kjønnete, styrende relasjoner som eksisterer i institusjonene og i samfunnet. Tanken er at transkjønnede vil kunne ha andre erfaringer med kjønn som sosialt ordnende prinsipp innad i det institusjonelle landskapet, fordi de har en annen historie med kjønn enn cispersoner³, og dermed bidra med en forståelse for hvordan kjønn som sosial orden spiller inn i vår hverdag i forbindelse med inklusjon og mangfold.

² Transperson er et samlenavn, og det er personer med kjønnsidentitet(er) eller kjønnsuttrykk som bryter med det samfunnet forventer av dem på grunnlag av hvilket kjønn de fikk tildelt ved fødsel. Noen transpersoner er kvinner eller menn, andre er verken menn eller kvinner, og noen kategoriserer ikke egen kjønnsidentitet (FRI – foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold, u.å.).

³ Å være cisperson betyr at du identifiserer deg med det biologiske kjønn du ble tildelt ved fødsel (Bufdir, 2017a).

1.2 Problemstilling og inngang

Transpersoners erfaringer og opplevelser med kjønn på studiested og arbeidsplass danner dette prosjektets utgangspunkt til å forstå hvordan kjønn som sosial orden eksisterer i disse institusjonene. Den overordnede problemstillingen jeg ønsker å besvare er:

Hvilken kjønn sosial orden synliggjøres gjennom transkjønnedes erfaringer fra studiested og arbeidsplass?

I inngangen til dette prosjektet visste jeg ikke hvilke erfaringer og opplevelser knyttet til kjønn transpersonene ville komme til å synliggjøre, og i tråd med å benytte institusjonell etnografi som rammeverk, er det erfaringene som danner utgangspunktet for analysen. Analysen tar utgangspunkt i fire forskningsspørsmål basert på informantenes erfaringer, som vil bidra til å besvare den overordnede problemstillingen i prosjektet, og disse er:

- 1. Hva slags arbeid gjør informantene i sin studie- og arbeidshverdag, og hvordan gjør informantene kjønn på sitt studiested og sin arbeidsplass?*
- 2. I hvilke situasjoner på institusjonene opplever informantene at kjønn spiller en rolle?*
- 3. Hvordan synliggjøres språk som en kjønn struktur i institusjonene gjennom informantenes erfaringer?*
- 4. I møte med hvilke infrastrukturer opplever informantene at kjønn spiller en rolle?*

1.3 Leseguide

I kapittel 1 har jeg introdusert tematikken og inngangen til prosjektet. Jeg har introdusert Dorothy Smiths institusjonelle etnografi som et hensiktsmessig sosiologisk perspektiv for å undersøke kjønn i institusjoner gjennom transkjønnedes erfaringer, og presentert prosjektets overordnede problemstilling og forskningsspørsmål.

Kapittel 2 redegjør for transtematikk i en norsk kontekst. Her vil jeg belyse den norske historien om trans, hvordan transkjønnede kropper reguleres i Norge, samt hvordan transtematikk har blitt forsket på i Norge innenfor ulike vitenskapsdisipliner.

Kapittel 3 presenterer det teoretiske rammeverket: Forskjellige tilnærminger til å forstå kjønn som sosialt ordnende prinsipp, og institusjonell etnografi.

Kapittel 4 redegjør for hvordan institusjonell etnografi har blitt operasjonalisert til den konkrete undersøkelsesmetodologien til prosjektet. Kapitlet redegjør for metodiske valg i forskningsprosessen, og presenterer informantene.

I kapittel 5 analyserer jeg transpersonenes erfaringer i institusjonene, med utgangspunkt i forskningsspørsmålene som presenteres innledningsvis i kapitlet.

I kapittel 6 diskuterer jeg hvilken kjønn sosial orden informantenes erfaringer på studiested og arbeidsplass synliggjør.

I kapittel 7 svarer jeg på problemstillingen og sier noen ord om hva jeg tenker at funnene er med på å belyse. Deretter følger oppgavens litteraturliste og vedlegg som henvises til i løpet av teksten.

2. Transtematikk i en norsk kontekst

Ettersom transkjønnede utgjør standpunktet i prosjektet ønsker jeg her å fortelle om transtematikk i en norsk kontekst, da transkjønnede gjennom historien har vært en marginalisert og stigmatisert gruppe hvis livsutfoldelse har vært regulert av ulike lovverk (Forbundet for transpersoner i Norge, u.å.). Først vil jeg skissere hvordan beskrivelsen av transkjønnede har endret form i mediebildet og fått større oppmerksomhet i mediene de senere årene. Deretter vil jeg beskrive hvordan lovverk og offentlige instanser er involvert og har vært involvert i reguleringen av transkjønnedes kropper. Avslutningsvis i kapittelet vil jeg beskrive hvordan transtematikk har blitt forsket på i Norge de senere årene, og skrive inn min posisjonering i forskningsfeltet.

2.1 Historien om trans

Mediene har vært en sentral aktør når det gjelder å belyse og informere allmennheten om transtematikk i Norge fra 50-tallet og til dags dato, og jeg vil her kort skissere hvordan historien om trans har blitt presentert gjennom det norske mediebildet. Som jeg skal vise nedenfor, har hovedsakelig har fremstillingen av transtematikk beveget seg fra å omtale transvestitter⁴ til å anerkjenne transkjønn også som omhandlende identitet og uttrykk.

Luca Dalen Espseth har i sitt masterprosjekt om kjønn og offentlige diskurser gjennomført omfattende søk på A-tekst, og beskriver at frekvensen av enkelte ord forandrer seg, og at begreper og ord forandrer seg over tid (Espseth, 2017, s. 18). Gjennom søk på A-tekst finner jeg at transtematikk for første gang omtalt i norske medier i 1953 der transvestitter omtales som mennesker med en sykkelig trang til å kle seg i kvinnelige klær (VG, 1953). I 1973 skriver VG om Lars Kristian Gulbrandsen, som forteller hvordan det er å være transvestitt, om folks reaksjoner på at han går i kvinneklær og bruker sminke (VG, 1973, s. 27). Aftenposten skrev i 1985 at "En såkalt ekte transvestitt føler fra tid til annen en uimotståelig trang til å kle seg i det motsatte kjønns klær. Nesten uten unntak dreier det seg om menn [...] de har intet ønske om å skifte kjønn" (Berthold & Stang, 1985, s. 17). Uten unntak dreier disse tidlige avisartiklene seg om transvestitter, benevnelsen transperson dukker først opp i media i 2002 (Lundgren, 2002).

⁴ Person som av og til ønsker å opptre som det "motsatte" kjønn, gjennom helt eller delvis å kle seg slik (Bufdir., 2015a)

Når det er snakk om transhistorikk i Norge, er Esben Esther Pirelli Benestad en sentral person å nevne. Pirelli Benestad, som er lege, spesialist i klinisk psykologi og professor i sexologi ved Universitetet i Agder, er en av de første i Norge som stod frem som transperson offentlig (Espseth, 2017, s. 11). På 90-tallet figurerte Pirelli Benestad hyppig i mediebildet med overskrifter som "Utfordrende samliv med en transvestitt" (Tangvald-Pedersen & Prebensen, 1994), "Transvestitt vil ha dobbel identitet i passet" (Aftenposten, 1998) og "Lege vil ha transe-pass" (Mæstad, 1998).

De senere årene har transtematikk fått større oppmerksomhet i mediene og i den offentlige debatten. I 2010 sendte NRK serien "Jentene på Toten" der man møter 10 personer som ble tildelt kjønn etter fødsel, og "som helt eller delvis, alltid eller tidvis identifiserer seg som kvinne eller uttrykker seg feminint/kvinnelig" (Snekvik, 2010, i Espseth, 2017, s. 11). Dokumentarserien "Født i feil kropp" (TV2, 2014) følger et knippe personer på deres vei mot å få korrigert sitt kjønn, og i "Ikke spør om det" (NRK, 2018) møter vi 6 mennesker som svarer på anonyme spørsmål om det å være trans/født i feil kropp. Det siste tiåret har det vært skrevet mange leserinnlegg, artikler og innlegg om og av transpersoner som belyser ulike aspekter ved det å være transperson i Norge, og debatten har de siste årene dreid seg om diskriminering og hat, helsetilbud og psykisk helse, Rikshospitalets behandlingsmonopol samt omstendighetene og rettighetene rundt det å endre sitt juridiske kjønn.

2.2 Regulering av transkjønnede kropper

Norge var et av de første landene i verden som ga transpersoner mulighet til å endre sitt juridiske kjønn (Sørli, 2017, s. 31). I dag er den gjeldende loven i Norge at transpersoner får endre sitt kjønn basert på egen opplevelse av kjønnsidentitet (Helse- og omsorgsdepartementet, 2016; Lov om endring av juridisk kjønn, 2016, § 2), men slik har det ikke alltid vært.

Norge har siden 60-tallet tilbudt kjønnsbekreftende behandling til mennesker med kjønnsdysfori⁵, og i 1963 fikk for første gang en norsk borger endret juridiske kjønn etter at hennes testikler ble fjernet (Helsedirektoratet, 2015, i Espseth, 2017, s. 7). Rikshospitalet i

⁵ Kjønnssdysfori vil si ubehag ved at anatomisk kjønn og egen opplevelse av kjønnsidentitet ikke samsvarer (Van der Ros, 2018).

Oslo har vært og er det eneste stedet der man kan få hjelp til å endre det man anser som kjønne trekk ved kroppen (Espseth, 2017, s. 7). Dermed blir Rikshospitalet "inngangsbilletten" til det offentlige behandlingsapparatet hvor man tilkjennes omfattende og livsvarige helsetjenester (Van der Ros, 2013, s. 17-18). For å endre juridisk kjønn har praksisen og lovverket vært at de reproduktive organene (eggstokker og testikler) må fjernes, at man har den psykiske diagnosen F64.0 transseksualisme og at man mottar hormonbehandling (Sørli, 2017; Espseth, 2017).

Denne praksisen eksisterte frem til 2016. I 2015 ble det fattet et høringsforslag fra Helse- og omsorgsdepartementet med forslag til en ny lov om endring av juridisk kjønn. Formålet med forslaget var å gjøre det enklere å endre juridisk kjønn, og det innebar at datidens krav om sterilisering og medisinsk behandling skulle fjernes som vilkår for å få lov til å endre juridisk kjønn (Helse- og omsorgsdepartementet, 2015). 18. mars i 2016 ble det sendt en proposisjon til Stortinget "Lov om endring av juridisk kjønn":

Helse- og omsorgsdepartementet foreslår i denne proposisjonen en ny lov som skal gjøre det enklere og mindre inngripende å endre juridisk kjønn. Personer som opplever å tilhøre et annet kjønn enn de er registrert med i Folkeregisteret, bør ha rett til å endre juridisk kjønn uten krav om bestemt diagnose eller medisinsk behandling. Retten til å endre juridisk kjønn bør baseres på egen opplevelse av kjønnsidentitet. (Helse- og omsorgsdepartementet, 2016, s. 6).

Lovendringen ble godkjent i statsråd samme dag, og fra og med 1. juli 2016 kunne transpersoner i Norge få endre sitt juridiske kjønn basert på egen opplevelse av kjønnsidentitet (Lov om endring av juridisk kjønn, 2016, § 2). Lovendringen oppstod etter press fra transpersoner, og mellom juli 2016 og april 2018 hadde Skatteetaten mottatt 981 saker som gjaldt endring av juridisk kjønn (Bufdir, 2017b), noe som viser at det var en sterkt ønsket lovendring for mange.

Til tross for at man i dag kan endre juridisk kjønn basert på egen opplevelse av kjønnsidentitet, må man fortsatt oppfylle diagnosekravene til diagnosen F64.0 transseksualisme i diagnosemanualen ICD-10 for å få hjelp til å endre trekk ved kroppen (Espseth, 2017, s. 8). I dag er det GID-klinikken⁶ på Rikshospitalet som avgjør om en person oppfyller diagnosekravene til diagnosen F64.0 (ibid.). Når det stilles slike diagnosekriterier

⁶ GID er forkortelse for Gender Identity Disorder.

innebærer det følgelig at dersom man ikke oppfyller kriteriene for diagnosen, avvises man behandling ved Rikshospitalet, som jo er den eneste institusjonen som tilbyr kjønnsbekreftende behandling i Norge (Van der Ros, 2013, s. 17, 18, 41). Oppsummert vil det si at man i dag kan endre sitt juridiske kjønn uten krav om en bestemt diagnose eller medisinsk behandling (Helse- og omsorgsdepartementet, 2016, s. 6), men for å motta hormonbehandling og/eller endre kroppslige trekk må man diagnostiseres ved Rikshospitalet (Espseth, 2017, s. 7). Å endre juridisk kjønn innebærer at man får nytt personnummer tilsvarende det kjønn man identifiserer seg med, som vil si at man i alle offentlige institusjoner og instanser betraktes som det kjønn man har endret til.

2.3 Hvordan har transtematikk blitt forsket på i Norge, og hva er funnene?

Transtematikk har de senere årene fått større plass i norsk forskning, innenfor flere ulike vitenskapelige disipliner. Likevel er det et relativt lite forskningsfelt, særlig innenfor sosiologien⁷. Et viktig bidrag innenfor forskning på transtematikk, er Janneke van der Ros levekårsundersøkelse *Alskens folk* (2013). Formålet med *Alskens folk* (2013) var å presentere viktige trekk ved levekår, livssituasjon og livskvalitet hos mennesker med manglende samsvar mellom det kjønn de er tildelt ved fødsel og egen opplevelse av kjønnsidentitet (Van der Ros, 2013, s. 4).

Alskens folk (2013) viser at transkjønnede har mange måter å håndtere og mestre annerledeshet på i møte med familie, skole, arbeidsliv, helsevesen og andre offentlige etater. Van der Ros fremhever særlig to hovedfunn: 1) at det eksisterer manglende kunnskap om og lite forståelse for kjønnsidentitetstematikk på alle nevnte arenaer med alvorlige følger som intoleranse og transfobiske holdninger, og 2) at det særlig i helsevesenet, i tillegg til utilstrekkelig kompetanse, eksisterer mye problematikk i forbindelse med diagnostisering av transseksualisme og transrelaterte helsetilbud, som har stor innvirkning på livskvalitet (Van der Ros, 2013, s. 5). På bakgrunn av funnene foreslår Van der Ros fire anbefalinger som er grunnleggende for transpersoners livskvalitet. Det dreier seg om 1) mer kunnskap om variasjon i menneskers kjønnsidentitet utover en enkel kvinne-mann forståelse, noe som er spesielt nødvendig i skolesektoren, 2) økt transrelatert kompetanse i helse- og omsorgssektor, samt utvikling av helsetilbud tilpasset de varierende behov for kjønnsbekreftende helsetilbud,

⁷ Søk i Sosiologisk tidsskrift, Norsk sosiologisk tidsskrift og Tidsskrift for samfunnsforskning på ordene *transperson* og *transkjønn* gir ingen treff.

3) utvide diskrimineringslovvernet ved å inkludere grunnlag som kjønnsuttrykk og -identitet, og 4) opphevelse av steriliseringskravet for å få nytt juridisk kjønn (Van der Ros, 2013, s. 5).

Fra 2013 da levekårsundersøkelsen ble gjennomført og frem til i dag, har flere av Van der Ros anbefalinger blitt realisert. Eksempelvis har diskrimineringsloven i dag et lovfestet forbud mot diskriminering på grunn av blant annet kjønn, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk (Likestillings- og diskrimineringsloven, 2017), samt lovendringen i 2016 om mulighet til å endre juridisk kjønn basert på egen opplevelse av kjønnsidentitet (Helse- og omsorgsdepartementet, 2016).

Innenfor rettsvitenskapen har forskningen i Norge de senere årene handlet om likestillings- og diskrimineringsloven, og loven om endring av juridisk kjønn. Lene Løvdal har undersøkt loven om forbud mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, og hva det vil innebære i praksis (Løvdal, 2013). Anniken Sørli har forsket på lovverket tilknyttet juridisk kjønn, og i Sørlies masteravhandling fra 2012 stilte hun spørsmål om legitimiteten av datidens gjeldende lovverk, med den beskrivende tittelen *Retten til kjønnsidentitet som menneskerettighet: Kan norsk forvaltningspraksis krav om irreversibel sterilisering ved endring av fødselsnummer forsvares?* (Sørli, 2012). Lars Arnesen har også innen rettsvitenskapen forsket på loven om endring av juridisk kjønn, og han ser på hvordan juridisk kjønn er regulert i norsk rett etter innføringen av loven om endring av juridisk kjønn i 2016 (Arnesen, 2017).

Innenfor legevitenenskapen har mye av forskningen i en norsk kontekst de senere årene handlet om blant annet kunnskap om helsetilbudet til transpersoner (Benestad, Thesen, Aars, Olsen & Bjørkman, 2017), biologisk kunnskap om eksistensen av et spekter av kjønn gjennom kromosomer og genetik (Slagstad, 2018), spørsmål knyttet til bortfallet av kravet om kastrasjon og behovet for å inndele befolkningen etter juridisk kjønn (Brean, 2015) og hvordan transpersoner blir diagnostisert i dag, samt endringer i forbindelse med den nye diagnosemanualen ICD-11 (Lie & Slagstad, 2018).

Også innenfor andre disipliner har det vært forsket på transtematikk. Innenfor humanistiske fag har blant annet France Rose Hartline vært opptatt av lovendringen tilknyttet juridisk kjønn i forskningsprosjektet *Examining Trans Narratives in the Wake of Norway's Gender Recognition Law* (2019). Luca Dalen Espseths masteroppgave i kjønnsstudier, *Kjønn og*

"andre" kjønn – Et forslag til lesning: offentlige diskursers konsekvenser for u/muligheter i folks liv (2017) ser på diskurser i den norske offentligheten som forklarer og reproducerer kjønn som meningssystem, og går i den forbindelse inn i enkelte medietekster, tekster fra interesseorganisasjoner og statlig produsert tekst. Her blir språk et sentralt element i forbindelse med hvordan språk og tekst eksisterer i diskursive virkeligheter og uttrykker kjønn (Espseth, 2017).

I dette prosjektet skal jeg forske på transtematikk i en sosiologisk kontekst på en annerledes måte og med andre spørsmål enn forskningen som er nevnt ovenfor. Metodologisk skal jeg ikke forske *på* transpersoner eller deres liv, men jeg skal forske *med* transpersoner for å få innsikt i det sosiologiske feltet jeg er opptatt av, nemlig kjønn som sosial orden i utdannings- og arbeidsinstitusjoner. Spørsmålene jeg stiller i dette prosjektet handler derfor om å få innsikt i hvordan transkjønnedes erfaringer fra studiested og arbeidsplass kan bidra til å forstå hvordan kjønn opererer som sosialt ordnende prinsipp i institusjonene.

3. Teoretisk rammeverk

Målet med denne oppgaven er å få innsikt i hvilken kjønnet sosial orden som synliggjøres gjennom transkjønnedes erfaringer fra studiested og arbeidsplass. Ambisjonen med prosjektet henger tett sammen med den teoretiske rammen. Jeg vil i dette kapitlet presentere min teoretisering knyttet til kjønn som sosial orden, og aspekter ved institusjonell etnografi som er relevante for hvor jeg retter oppmerksomheten min i dette prosjektet.

3.1 Kjønn som sosialt ordnende prinsipp

I innledningen pekte jeg på at kjønn spiller en viktig rolle i utdannings- og yrkessammenheng, og at forskning på dette feltet gjerne omhandler likestilling og kjønnsforskjeller (NOU, 2019; Selmer-Andersen, 2018). Det peker mot at kjønn opererer som en sosial orden i disse institusjonene, det vil si at kjønn er en måte vi kategoriserer på i sosiale og materielle kontekster. Når det i den sammenheng er snakk om eksempelvis forskjeller mellom gutter og jenter i skoleprestasjoner (NOU, 2019), eller ulik lønn mellom kvinner og menn (Selmer-Andersen, 2018), representerer det en binær forståelse av kjønn, som vil si at det eksisterer en tanke om at det finnes to kjønn: kvinner og menn.

Kjønn er vanskelig å kategorisere, fordi kjønn er alt du gjør det til selv. Vi deler opp kjønn i kroppslige trekk som er alt fra hvordan kromosomene din er til hvordan det utseendemessige utartes, også har du kjønnsuttrykk som går på måten du uttrykker ditt kjønn på, og der har du ingen fasit, der er det bare måten du gjør det på. Også er det kjønnsidentitet, også har du juridisk kjønn. Så du har fire måter å gjøre kjønn på, og det finnes uendelige kombinasjoner å gjøre det på.

Dette svaret fikk jeg da jeg spurte en av informantene mine, Anders⁸, om hva hans personlige forståelse av kjønn er. Sitatet illustrerer kompleksiteten i hvilke faktorer som kan spille inn når man skal si noe om hva kjønn er, og det peker mot at en binær kjønnet sosial orden ikke rommer andre måter å være og gjøre kjønn på. Dermed er det relevant hvordan ulike forståelser av hva kjønn er, kan bidra til å forstå hvordan kjønn eksisterer som sosial orden i det institusjonelle landskapet.

"In the beginning, there was sex and there was gender", introduserer West og Zimmermans artikkel "Doing gender" (1987, s. 125). Begrepsparet *sex* og *gender* har blitt en slagkraftig

⁸ Informantene presenteres nærmere i kapittel 4.3.

fremgangsmåte for å snakke om kjønn, særlig i sosiologien der West og Zimmerman har vært foregangspersoner. Dette er en begrepsdeling vi ikke har i det norske språket. *Sex* tilskrives biologi (anatomi, hormoner og fysiologi), og *gender* er en oppnådd status som konstrueres gjennom psykologi, kultur og det sosiale (West & Zimmerman, 1987, s. 125).

Én måte å forstå kjønn på er dermed knyttet til kroppens materialitet og biologi. Når man snakker om kjønn kommer man ikke utenom det faktum at man tildeles et kjønn ved fødsel, det være seg mann, kvinne eller interkjønn⁹. Dette handler om naturens materialitet, om biologi og kropp. I norsk sammenheng brukes eksempelvis begrepet *biologisk kjønn* av offentlige myndigheter som Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet for å snakke om biologiske faktorer som ytre og indre genitalier, gener, kromosomer og kjønnshormoner (Bufdir, 2015b). Den biologiske kjønnsforskjellen er tilstede i alle kroppens celler fordi alle cellene inneholder et par kjønnskromosomer, som hos mannen er XY og hos kvinnen XX (Benestad & Heiberg, 2019). En slik forståelse av kjønn representerer et syn på at ting er slik de er i kraft av at menn er menn, og kvinner er kvinner, en naturlig inndeling med røtter i menneskers biologi, som igjen produserer psykologiske, atferdsmessige og sosiale konsekvenser (Garfinkel, 1967, i West & Zimmerman, 1987, s. 128). Med dette som utgangspunkt blir biologien og kroppen til et menneske en første indikator på hvilket kjønn mennesket har, som kan være én måte å forstå hvordan kjønn eksisterer som sosialt ordnende prinsipp.

Et av sosiologiens tidlige bidrag til å forstå kjønn som noe mer enn biologi, var Harold Garfinkels *Studies in Ethnomethodology* i 1967, der han presenterer casestudien Agnes. Agnes ble født og oppdratt som gutt, men endret kjønn da hun var 17 år fordi hun identifiserte seg som kvinne (Garfinkel, 1967). Det faktum at man kan identifisere seg som et annet kjønn enn det kjønn man ble tildelt ved fødsel, impliserer at det eksisterer andre og viktige dimensjoner enn biologi som må tas i betraktning når det gjelder å forstå hva kjønn er.

Gender handler om atferd som passer til ens kjønnskategori (West & Zimmerman, 1987, s. 127). West og Zimmerman (1987, s. 129) understreker at *gender* ikke er et sett trekk man har eller ikke har, det er ikke en variabel eller en rolle, men det er resultatet av sosiale gjerninger, og dermed presenterer de sin teori om hva det er å *gjøre kjønn* (jf. *doing gender*). Når man

⁹ Interkjønn eller intersex betegner en person født med kjønnsakarakteristika som ikke samsvarer med verken mannlig eller kvinnelig kjønn (Store medisinske leksikon, 2017).

forstår kjønn som noe man gjør, innebærer det et oppmerksomhetsskifte fra individuelle egenskaper hos individet til et fokus på interaksjonelle og institusjonelle arenaer (West & Zimmerman, 1987, s. 126). Dette viser en sosiologisk relevans i denne kjønnsforståelsen fordi perspektivet sier at kjønn ikke er noe vi gjør individuelt, men noe vi gjør i møte med andre innenfor sosiale og materielle strukturer. Det er individet som gjør kjønn, men gjøringen er kontekstavhengig og gjennomføres i andres nærvær, som påvirker gjøringen av kjønn (ibid.). Som deltaker i interaksjoner organiserer man sine aktiviteter slik at disse skal reflektere eller uttrykke kjønn (ibid.). En slik forståelse av kjønn innebærer at kjønn som sosial orden har en sosial dimensjon.

West og Zimmerman (1987, s. 138) mener det eksisterer situasjoner der eksempelvis kjønnede rolleforventninger vil medføre at man gjør kjønn slik det er forventet i situasjonen. Det finnes sosiale situasjoner som ikke i utgangspunktet er utpreget kjønnede, men blir det fordi menn og kvinner gjør sitt kjønn i disse situasjonene, og det er dette arbeidet som gjøres som bidrar til å opprettholde den sosiale ordenen der kvinner og menn gjør kjønn i interaksjonelle kontekster:

Some occasions are organized to routinely display and celebrate behaviors that are conventionally linked to one or the other sex category. On such occasions, everyone knows his or her place in the interactional scheme of things. If an individual identified as a member of one sex category engages in behavior usually associated with the other category, this routinization is challenged. (West & Zimmerman, 1987, s. 139)

Dette betyr at man som kvinne eller mann i møte med interaksjonelle og sosiale situasjoner gjør sitt kjønn slik det rutinemessig forventes. Når menn og kvinner gjør denne rutinepregede kjønnede atferden, opprettholdes de eksisterende kjønnsforskjellene, og slik opprettholdes en binær kjønn sosial orden. Fysiske kroppslige trekk man har med seg inn i en situasjon, vil være en åpenbar kilde når det gjelder å uttrykke forskjellene mellom menn og kvinner, og West og Zimmerman trekker frem kjønnssegregerte toaletter som eksempel (1987, s. 137). Kjønnede toaletter og garderober blir dermed fysiske rom som er skapt og reproduisert av sosiale situasjoner der de som gjør kjønn ved å velge det ene eller andre toalettet eller garderoben rutinemessig opprettholder det kjønnsdelte fysiske rommet de representerer. Det illustrerer at det å gjøre kjønn foregår gjennom interaksjon, men at det også er et produkt av de institusjonelle og strukturelle kontekstene man gjør kjønn i. Dette indikerer at det å gjøre kjønn kan preges av den sosiale ordenen som eksisterer der gjøringen av kjønn forekommer.

Begrepsparet *sex* og *gender* har ikke blitt stående udiskutert, og har særlig blitt problematisert av Judith Butler i *Gender Trouble* (1990) og senere i *Bodies That Matter* (1993). Butler lanserer begrepet om kjønn som noe performativt. Butler skulle i *Bodies That Matter* (1993) ta for seg kroppens materialitet, men ikke fikk til å fastsette kropp som noe enkelt og konkret. Utforskningen av kroppen pekte mot at det var noe større enn kroppen selv som var sentralt for hva kroppen *er* (Butler, 1993, s. XI). Butler hevder at kjønnsforskjeller ofte er et spørsmål om kroppslige materialitetsforskjeller, og ikke som noe som har oppstått og blitt formet av diskursive praksiser, og at det er feilaktig fordi *sex* er normativt:

In this sense, then, "sex" not only functions as a norm, but it is part of a regulatory practice that produces the bodies it governs, that is, whose regulatory force is made clear as a kind of productive power, the power to produce – demarcate, circulate, differentiate – the bodies it controls. Thus, "sex" is a regulatory ideal whose materialization is compelled, and this materialization takes place (or fails to take place) through certain highly regulated practices. (Butler, 1993, s. 1).

Denne normative materialiseringen henger sammen med kjønnsperformativitet, og kroppens materialitet knyttes til kjønn som noe performativt. Det performative aspektet ved kjønn er tilknyttet diskursen som normene oppstår i (Butler, 1993, s. 2). Det vil si at kroppens kjønne mening og performativitet skapes av og opprettholdes i den gjeldende diskursive praksisen. En diskurs er et kunnskapssystem som produserer kunnskap og representerer ulike former for makt, og den diskursive makten påvirker kunnskapen som formidles. En diskurs kan dermed defineres som noe virkelighetskonstituerende (Derrida, 1982, i Espseth, 2017, s. 13). Dette peker mot at kjønn som sosial orden preges av den eksisterende diskursen, og at en forståelse av hva slags diskurs som eksisterer, kan bidra til en forståelse av hvordan kjønn som sosial orden eksisterer.

Luca Dalen Espseth (2017) har, som nevnt i kapitlet om tidligere forskning, sett på offentlige diskursers konsekvenser for (u)muligheter i folks liv, med kjønn som tema. Han skriver at det eksisterer en dynamikk i det å konstituere seg selv samtidig som man da konstituerer "andre", og dermed eksisterer språk og virkelighet sammen på overflaten i en diskursiv virkelighet (Espseth, 2017, s. 14). Den diskursive dynamikken skaper midlertidige virkeligheter, og åpner for å kunne si noe om hvordan det virkelige forandrer seg og endres gjennom diskursiv praksis: "Virkelighetene er en pågående diskursiv praksis som skapes av oss samtidig som den skaper oss" (Espseth, 2017, s. 15).

I *Gender Trouble* (1990) vektlegger Butler kontekst i forbindelse med kjønnsidentitet (Joas & Knöbl, 2009, s. 453). Hun hevder at konseptet identitet er misvisende, fordi det rett og slett ikke eksisterer noe stabilt og vedvarende subjekt, fordi subjekter ikke eksisterer i seg selv, men konstitueres gjennom språk (Joas & Knöbl, 2009, s. 454). I forlengelse av dette kan man si at Butler formulerer en tanke om at identitet og kjønn er noe som eksisterer diskursivt gjennom språk, og at kategorien kvinner for eksempel er "a term in process, a becoming, a constructing that cannot rightfully be said to originate or to end. As an ongoing discursive practice, it is open to intervention and resignification." (Butler, 1990, s. 33, i Joas & Knöbl, 2009, s. 454).

Når kjønn forstås som noe som eksisterer diskursivt gjennom språket (Butler, 1990), er således den eksisterende diskursen i det norske språket sterkt preget av kjønn. Vi kjønnskategoriserer oss selv, andre mennesker og gjenstander gjennom språket vårt, gjennom bruk av egennavn og personlige pronomen. Et personlig pronomen er ord som kan brukes istedenfor substantiv eller navn, og i det norske språket defineres personlig pronomen ut fra kjønn (hankjønn, hunkjønn og intetkjønn) og tall (entall og flertall) (Henriksen, 2018). Personlige pronomen har også kasusbøying som er knyttet til hvorvidt det er snakk om at det personlige pronomenet står som subjekt eller objekt i setningen, og de personlige pronomenene som forteller oss noe om kjønn kan dermed være han/ham og hun/henne¹⁰ (ibid.). Personlige pronomen er dermed en språklig struktur som legger føringer for kjønn, og som preges av vårt diskursive kunnskapssystem.

Denne teoretiske rammen knyttet til hvordan kjønn som noe biologisk, som noe man gjør, og som noe performativt i den eksisterende språklige diskursen peker mot ulike tilnærminger til kjønn som et sosialt ordnende prinsipp. Kjønn som sosial orden har dermed en forankring i det kroppslige, men utspiller seg, koordineres og gjøres innenfor ulike materielle og sosiale strukturer som interaksjoner, institusjoner og språket vårt som også preges av kjønn. Denne teoretiseringen av kjønn som sosial orden er ment som et verktøy for å forstå de mer dyptliggende kjønnede strukturene som synliggjøres gjennom transkjønnedes erfaringer på

¹⁰ Selv om *hen* er et personlig pronomen flere har tatt i bruk som et kjønnsnøytralt alternativ, er det ikke etablert som en godkjent form i norske ordbøker, der vi kun finner *hen* som adverb ("hvor skal du hen?"). Språkrådet mente i 2016 at det var for tidlig å ta *hen* inn i rettskrivingsordbøkene, fordi et pronomen bør være skikkelig innarbeidet først og at man heller burde bruke etablerte kjønnsnøytrale alternativer som *han/hun* og *vedkommende* (Språkrådet, 2016).

studiested og arbeidsplass. Det vil si at jeg i tråd med institusjonell etnografi som teoretisk rammeverk ikke skal la teorien overstyre den empiriske virkeligheten, men at teorien om kjønn som sosial orden kan bidra til å forstå hvilken kjønn sosial orden informantenes erfaringer belyser.

3.2 Institusjonell etnografi som teoretisk og metodologisk rammeverk

I dette kapitlet vil jeg presentere elementer i institusjonell etnografi som er relevante tilknyttet dette prosjektet. Det å benytte institusjonell etnografi som teoretisk rammeverk har metodologiske konsekvenser, som vil tydeliggjøres mer dyptgående i kapittel 4.

Det overordnede målet til institusjonell etnografi er å belyse styrende relasjoner i institusjoner menneskers erfaring og kunnskap oppstår i, samt å skape kunnskap om og metoder for å undersøke institusjonene og de styrende relasjonene som eksisterer i moderne vestlige samfunn (Smith, 2005, s. 51). Gjennom menneskers erfaringer kan man oppdage, utforske og synliggjøre sosiale maktstrukturer som våre erfaringer er tilknyttet (Smith, 2005, s. 29).

Dorothy Smith presenterer institusjonell etnografi som en alternativ sosiologi, og ikke bare som en metodologi. Behovet for en alternativ sosiologi ble synlig for Smith da hun opplevde at sosiologien hun gjennom mange år hadde studert og undervist i ikke kunne gjenspeile og forklare hennes erfaringer som kvinne, som alenemor og som ansatt (Smith, 2005, s. 1, 11). Institusjonell etnografi går derfor ut på å etablere en annen sosiologi enn mainstream-sosiologien som Smith mente at tok utgangspunkt i teoretiske konstruksjoner for å informere og styre den sosiologiske forskningen (Smith, 2005, s. 49). I dag er institusjonell etnografi en sosiologi for folk som handler om å utforske hvordan menneskers erfaringer i hverdagslivet koordineres og determineres av institusjonelle forhold som ligger utenfor disse erfaringene (Smith, 2005; Øversveen, 2015, s. 17).

3.2.1 En ontologi om det sosiale

Ontologi handler om hva som eksisterer i samfunnet, og hva vi kan vite noe om (Tjora, 2017, s. 263), altså er det en teori om virkeligheten (Smith, 2005, s. 52). Den institusjonelle etnografiens ontologi er en teori om hvordan det sosiale er virkelig, og dermed blir observert, registrert og fungerer som datamateriale for den som bedriver undersøkelsen (Smith, 2005, s. 52). Det er viktig at mennesker forblir de som vet eller potensielt vet det som den institusjonelle etnografien avdekker (Smith, 2005, s. 53). Imidlertid er ikke aktualitetene i

folks liv et tilstrekkelig objekt for institusjonell etnografi, for selv om vi kan gå etter folks praksiser, deres arbeid, deres aktiviteter av alle slag, så mangler det en sosiologisk dimensjon fordi man individualiserer handling og de som handler (Smith, 2005, s. 57). Dermed belyser Smith viktigheten av det sosiale:

For institutional ethnography, the social as the focus for study is to be located in how people's activities or practices are *coordinated*. Individuals are there; they are in their bodies; they are active; and what they're doing is coordinated with the doings of others [...] For institutional ethnography, the social, as the focus of sociological inquiry, is specified as people's activities as they are coordinated with those of others. (Smith, 2005, s. 59)

I institusjonell etnografi spesifiseres det sosiale som menneskers aktiviteter som koordineres med andres aktiviteter (Smith, 2005, s. 59). Det er dermed ikke et distinkt fenomen i seg selv, men et aspekt ved hva mennesker gjør som kan utforskes og analyseres (ibid.). Fokus for institusjonell etnografisk undersøkelse er dermed aldri individet i seg selv, men individets *gjøring* i relasjon til andre (ibid.). Dette illustrerer viktigheten av å teoretisere kjønn som noe som gjøres og koordineres i interaksjonelle situasjoner, fremfor å betrakte kjønn som noe man *er*.

3.2.2 Institusjoner

Smith foreslår en anerkjennelse av institusjoner som funksjonelle komplekser der man kan se styrende relasjoner (Smith, 2005, s. 68). Funksjonelle komplekser vil si observerbare organisasjoner og diskurser fokusert på funksjoner som utdanning, vitenskap, lovverk, helseomsorg og lignende. Disse institusjonene blir ikke undersøkelsesobjekter i seg selv i institusjonell etnografi, men synliggjøres delvis når de undersøkes fra standpunktet til mennesker som på en eller annen måte er involvert i dem (ibid.). Undersøkelse inn i styrende relasjonene og institusjonelle komplekser, fra et standpunkt i erfaringene og levde aktualiteter, åpner opp en verden som er organisert gjennom blant annet språk og tekst (ibid.), samt gjennom menneskers koordinering av hva de gjør (Smith, 2005, s. 59).

I dette prosjektet er det institusjonene arbeidsplass og studiested som utgjør de funksjonelle kompleksene der kjønn som sosial orden skal utforskes gjennom transkjønnedes erfaringer. Dette er institusjoner de fleste har en tilknytning til eller kunnskap om. For mange er dette steder der man tilbringer mye av tiden sin som ikke er fritid, og hvor man gjør bestemte

gjøremål. Arbeidsplasser og studiesteder er institusjoner som består av både en fysisk og sosial karakter. I det ligger det at disse stedene er konkrete bygninger med ulike rom og infrastrukturer man beveger seg i, samtidig som man på disse stedene interagerer med andre mennesker i sosiale kontekster. Når jeg derfor skal undersøke hvilken kjønnet sosial orden erfaringene til transkjønnede kan gi innsikt i at eksisterer i disse institusjonene, vil både de fysiske og sosiale aspektene være involvert når det gjelder i hvilke kontekster den sosiale ordenen synliggjøres.

3.2.3 Standpunkt og aktualiteter

Standpunkt utgjør et subjektutgangspunkt i institusjonell etnografi, og det å ta et standpunkt for hos hvem undersøkelsen springer ut fra, skaper et startpunkt for undersøkelse (Smith, 2005, s. 10). I institusjonell etnografi er det å ta standpunkt i folks hverdagsliv integrert i metodologien. Ved å ta standpunkt i folks erfaringer, tar man utgangspunkt i aktualitetene i deres hverdagsliv, noe som vil kunne gi innsikt i de styrende relasjonene og strukturene som erfaringene oppstår i (Smith, 2005, s. 10, 25). Man undersøker innenfra og ut, heller enn utenfra og inn: "It would begin in the actualities of the lives of some of those involved in the institutional process and focus on how those actualities were embedded in social relations [...]" (Smith, 2005, s. 31). Dette får metodologiske følger for hvem man gjør til standpunkt for undersøkelsen, fordi det er aktualitetene og erfaringene i deres hverdag som kan fortelle noe om de institusjonelle styrende relasjonene som eksisterer på det feltet man undersøker. Den som gjennomfører en institusjonell etnografisk undersøkelse studerer ikke menneskene han eller hun snakker med, men etablerer et standpunkt som startpunkt for undersøkelse av den institusjonelle prosessen (Smith, 2005, s. 207).

3.2.4 Arbeid og arbeidskunnskap

For å få innsikt i erfaringene som kan fortelle om institusjonelle forhold, kan man ta utgangspunkt i det Smith betegner som arbeidskunnskap:

There are at least two aspects of what I'm calling work knowledge. One is a person's experience of and in their own work, what they do, how they do it, including what they think and feel; a second is the implicit or explicit coordination of his or her work with the work of others. (Smith, 2005, s. 151)

Å bruke arbeidskunnskap innebærer å snakke med mennesker som har kunnskap om arbeidet som gjøres innenfor området man utforsker, fordi det nettopp er de som gjør dette arbeidet

(Smith, 2005, s. 149). I institusjonell etnografi brukes arbeidsbegrepet på en sjenerøs måte, og omfatter alt som gjøres av mennesker som krever tid og innsats, det de intenderer å gjøre, det som gjøres under bestemte forhold med alle mål og midler, samt det de tenker på (Smith, 2005, s. 152). Dermed blir arbeid mye mer enn kun selve jobben som gjøres på arbeidet (ibid.). Ved å benytte en bred forståelse av konseptet arbeid inkorporerer man individets subjektivitet eller erfaring, som i sin tur er det forskeren lener seg på (Smith, 2005, s. 154). Forskeren er interessert i å samarbeide om å trekke på informantens erfaringskunnskap om hans/hennes/hens arbeid, der informantene er eksperter. Konseptene arbeid og arbeidskunnskap slik de er tenkt i institusjonell etnografi gjør at forskeren kan lære av menneskers erfaringer når det gjelder hva slags arbeid de faktisk gjør, hvordan arbeidet er organiseres og hva de føler rundt det (Smith, 2005, s. 155). Når man får innsikt i hva slags arbeid som faktisk gjøres i det institusjonelle landskapet man undersøker, kan man dermed gjennom folks arbeidskunnskap få innsikt i de styrende relasjoner arbeidet preges av innad i den aktuelle institusjonen (Smith, 2005, s. 161).

4. Metode

Kapittelet vil redegjøre for det metodiske arbeidet jeg har gjort i prosjektet for å kunne besvare problemstillingen. Her vil fokus være hvordan institusjonell etnografi som rammeverk har preget de metodiske valgene jeg har tatt underveis i forskningsprosessen. Først vil jeg si noe om rekruttering og utvalg av informanter, deretter om bruken av intervju som metode for å få kunnskap om erfaringer, så om transkribering, koding, kategorisering, analysestrategi og analyse. Videre kommer et kapittel om forskerrollen og forskningsetikk, før kapittelet avslutningsvis gir en presentasjon av informantene og deres stemme i analysen.

4.1 Fra utvalg til analyse: operasjonalisering av metodologien

Å bruke institusjonell etnografi som teoretisk og metodologisk rammeverk innebærer å operasjonalisere rammeverket og ontologien til konkrete metoder som kan gi kunnskap om de styrende relasjonene i institusjonene jeg ser på. Sentrale spørsmål når jeg skulle i gang med dette prosjektet var blant annet *hvem* som kan gi meg verdifull innsikt i hvordan institusjonene studiested og arbeidsplass preges av kjønn, og *hvordan* går jeg frem for å få innsikten jeg trenger for å besvare problemstillingen.

4.1.1 Utvalg og rekruttering av informanter

"Hovedregelen for utvalg i kvalitative intervjustudier er at man velger informanter som av ulike grunner vil kunne uttale seg på en reflektert måte om det aktuelle temaet" (Tjora, 2017, s. 130), og det primære kriteriet for valg av undersøkelsesenheter er at informantene er de som vil gi mest mulig relevant kunnskap om det man undersøker for å øke forskningens indre validitet (Leseth & Tellmann, 2014, s. 52). En vanlig tilnærming til institusjonell etnografisk metodologi, er å begynne med å identifisere erfaringer fra det ståstedet som skal være gjenstand for undersøkelse (DeVault & McCoy, 2006, s. 20, i Djupedal & Korshavn, 2014, s. 35). Utvalget i dette prosjektet består av mennesker som definerer seg som transpersoner, både binære og ikke-binære¹¹. Å definere seg som transperson ble dermed et utvalgsriterium for å være informant i prosjektet. Årsaken var at jeg tenkte at dette utvalget best ville kunne synliggjøre kjønnede strukturerer i institusjonene jeg ser på gjennom sine erfaringer.

¹¹ Binær vil si todelt: Å tenke binært om kjønn betyr å tenke at det finnes to kjønn, og en ikke-binær forståelse av kjønn vil si å se kjønn som et spekter hvor det finnes flere ulike kjønnsidentiteter. Man kan identifisere seg helt som det andre kjønn man ble tildelt ved fødsel (binær transperson), eller delvis ved at man veksler mellom ulike kjønn og/eller et sted mellom kategoriene mann og kvinne (ikke-binær transperson). (Skeiv ungdom, u.å.).

Transpersoner har en annen historie med kjønn enn cispersoner, og vil kanskje i større grad føle på å bryte med samfunnets kjønnsnormer, og dermed ha andre erfaringer og opplevelser på grunn av det. I lys av institusjonell etnografi som metodologisk rammeverk, dreier det seg om standpunktbegrepet (jf. kapittel 3.2.2). Transpersoner representerer et bestemt standpunkt innenfor en kjønned institusjonell orden, og kan i henhold til standpunktsteorien i institusjonell etnografi sies å ha et særlig godt innblikk i *hvordan* og *om* det eksisterer en kjønnede sosial orden på institusjonene studiested/arbeidsplass.

Fordi det er utdannings- og arbeidsinstitusjoner jeg undersøker, var det å være elev, student eller i arbeid også et utvalgs-kriterium. Det siste utvalgs-kriteriet var at informantene måtte være over 18 år, for at informantene selv kunne samtykke til å delta. Med disse utvalgs-kriteriene kan jeg konkludere med at jeg har gjort en strategisk utvelgning av informanter som jeg mener vil gi best mulig informasjon om det jeg lurte på (Leseth & Tellmann, 2014, s. 54).

Da utvalgs-kriteriene var etablert, begynte rekrutteringsprosessen. Jeg tok kontakt med FRI¹² i Vestfold, Oslo og Akershus og Trondheim, samt postet et innlegg på en Facebook-gruppe jeg hadde fått tilgang til gjennom min pilotinformant. Dette førte til at jeg fikk min første informant. Via denne informanten fikk jeg én informant til, så stoppet det opp. Som et siste alternativ før jeg måtte vurdere andre informasjonskilder, kontaktet jeg transpersoner som har vært synlige i mediebildet og fikk positivt svar fra én av disse. Vedkommende la ut informasjon om prosjektet på en Facebook-gruppe og sin Twitterkonto, og jeg fikk via dette ytterligere 7 informanter. Informanten kan dermed karakteriseres som en *nøkkelinformant*, en spesielt engasjert informant (Tjora, 2017, s. 135). Nøkkelinformanten satte fart på rekrutteringsprosessen gjennom *snøballmetoden*, som vil si at utvalget gradvis vokser gjennom nye informanter fra nøkkelinformanten (ibid.).

Alle som tok kontakt med meg ble informanter, det vil si at det ikke var noen som trakk seg eller som jeg avviste fordi jeg hadde "nok" informanter. Informantene fikk tilsendt et informasjonsskriv (Vedlegg 1), samt prosjektskissen min dersom de etterspurte mer informasjon om prosjektet. Ingen i utvalget var elever ved videregående skoler, og dermed

¹² FRI - Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold

har jeg endt opp med å snakke med henholdsvis studenter og arbeidstakere. Institusjonene jeg skal undersøke er derfor studiested og arbeidsplass.

4.1.2 Intervju som metode for å få kunnskap om erfaringer

Jeg er interessert i informantenes erfaringer, og da egner kvalitativ forskningsmetode seg godt: "Kvalitative data kan gi kunnskap om hvordan mennesker erfarer og fortolker verden de lever i" (Leseth & Tellmann, 2014, s. 81). Kvalitative dybdeintervjuer fremstod som den mest hensiktsmessige forskningsmetoden for å oppnå innsikten jeg ønsker. Ved å intervju transkjønnede om hva de gjør og om deres erfaringer i institusjonene, vil jeg kunne peke på eventuelle institusjonelle forhold disse erfaringene oppstår i, i tråd med institusjonell etnografi som rammeverk. Formålet med kvalitative intervjuer er å oppnå fyldig informasjon om informantenes forståelse, oppfatninger, meninger og erfaringer knyttet til et fenomen eller saksforhold (Leseth & Tellmann, 2014, s. 87), og er dermed en fruktbar forskningsmetode når jeg ønsker innsikt i transpersoners erfaringer som bindeledd til det institusjonelle.

Institusjonell etnografi stoler på menneskers kapasitet til å fortelle sine erfaringer (Smith, 2005, s. 123). Det erfaringsbaserte kan ikke oversettes direkte til fakta, samtidig er erfaringene fortalt direkte fra aktualitetene i folks liv og er derfor en verdifull inngangsbillett for å få tilgang til disse aktualitetene i dialogen som oppstår mellom informant og forsker (Smith, 2005, s. 124). Målet med dybdeintervjuer er å skape en fri samtale omhandlende noen spesifikke temaer forskeren har bestemt på forhånd, med hensikt å få informanten til å reflektere over egne erfaringer og meninger tilknyttet forskningstemaet (Tjora, 2017, s. 113). At datamaterialet er et resultat av samarbeid mellom informant og forsker (jf. Smith), og at forskeren som benytter dybdeintervjuer gjerne har gjort noen tematiske avgrensninger i forkant (jf. Tjora), har hatt konsekvenser for utformingen av intervjuguiden jeg benyttet.

Intervjuguiden (Vedlegg 2) består av åpne spørsmål som gir informantene mulighet til å gå i dybden. Jeg vil beskrive intervjumetoden min som halvstrukturert, fordi jeg hadde fastlagt temaer og rekkefølge på forhånd, samtidig som rekkefølgen på spørsmålene kunne endre seg og oppfølgingsspørsmål kunne dukke opp underveis i intervjusituasjonen (Leseth & Tellmann, 2014, s. 88). Intervjuguiden er til dels inspirert av narrativ metode (Tjora, 2017, s. 115) og Smiths begrep om arbeid (jf. kapittel 3.2.4) når jeg etterspør konkret informasjon om hva de *gjør* i sin hverdag på studiestedet/arbeidsplassen. Jeg har ikke gjennomført narrativ metode i form av biografiske dybdeintervjuer for få frem personlige historikker, situasjoner

og faser i informantenes liv (Tjora, 2017, s. 115), men jeg har latt meg inspirere i måten spørsmålene stilles på. Dette ved å stille spørsmål som lar informantene fortelle om sine erfaringer og om de aspektene ved erfaringene de mente var viktige i den institusjonelle sammenhengen. Dette indikerer at jeg har forsket *med* informantene, og ikke *på* informantene (jf. Smith, 2005) fordi det er forhold ved institusjonene jeg ønsker innsikt i, gjennom informantenes erfaringer.

Intervjuguiden bestod av et bredt spekter av spørsmål, basert på erfaringer om hva man normalt sett gjør og forholder seg til på studiested og arbeidsplass. Jeg fulgte strukturen Aksel Tjora presenterer (2017, s. 144-145) med oppvarmingsspørsmål, refleksjonsspørsmål og avslutningsspørsmål. Det er særlig i refleksjonsspørsmålene, som utgjør intervjuets "hoveddel" man for alvor går i dybden på forskningstemaet (Tjora, 2017, s. 145). Refleksjonsspørsmålene er inndelt i fem temaer, og disse var generelle spørsmål om studiested/arbeidsplass, relasjoner, situasjonsbeskrivelser, arkitektur/organisasjon og øvrige spørsmål.

Gjennomføringen av intervjuene fant sted i januar/februar 2019. Fire av intervjuene ble gjort over videosamtale av praktiske årsaker, de øvrige fem intervjuene ble gjennomført i tre ulike byer på steder informantene selv bestemte. I forkant av intervjuene fortalte jeg kort om meg selv og hvorfor jeg gjennomfører dette prosjektet, samt opplyste om formaliteter som lydopptak, anonymisering og retten til å trekke seg i forkant, underveis og i etterkant av intervjuet. Dette var informasjon informantene allerede hadde fått skriftlig, men jeg valgte å repetere informasjonen før jeg ba om muntlig samtykke på lydopptak.

4.1.3 Fra lydfil til tekst

I dybdeintervjuer brukes som regel en form for lydopptak som en sikkerhet for å få med seg det som blir sagt, og for å bedre kunne konsentrere seg om dialogen i intervjusituasjonen (Tjora, 2017, s. 166). I informasjonsskrivet jeg sendte til informantene, opplyste jeg om at jeg ønsket å benytte lydopptak for å sikre at det de fortalte meg kunne gjengis mest mulig korrekt. De fikk også informasjon om hvordan jeg skulle oppbevare opptakene, hva de skulle brukes til og når de skulle slettes. I forkant av intervjuet spurte jeg eksplisitt om det var greit at jeg tok lydopptak av intervjuet, noe alle informantene samtykket til.

Da intervjuene var gjennomført skrev jeg resyméer av intervjuene om hva jeg opplevde at informanten hadde fortalt, hva jeg husket som særlig interessant, samt øvrige inntrykk som oppstod i intervjusituasjonen. Intervjuene ble gjennomført i løpet av tre uker og jeg ventet med å transkribere intervjuene til alle intervjuene var gjennomført. Intervjuene varte i alt fra 50 minutter til over to timer, og ble et nokså omfattende tekstmateriale.

Muntlig språk er ikke det samme som skriftlig språk, og når man transkriberer en lydfil til skrift er det dermed flere forhold å ta hensyn til (Tjora, 2017, s. 174). Ofte var ikke ordlyden i intervjuguiden helt likt det jeg sa i praksis, og i de tilfellene har jeg endret spørsmålene i transkripsjonene, og alle oppfølgingsspørsmål eller avklaringer underveis er også skrevet ned. Videre har jeg valgt å kutte smålyder som "eeh" og "mmm" med mindre jeg opplever at dette har en spesiell hensikt fordi informanten for eksempel blir usikker, ubekvem eller trenger tenkepause. Dersom informanten tenker lenge før vedkommende svarer, har jeg skrevet [tenkepause] i transkriberingen. Når informantene ler, har jeg skrevet [ler] i transkripsjonen. Dette ekskluderes i sitatene i analysen, jeg transkriberte det for å huske situasjonen. Hensikten med dette er å unngå og miste mye informasjon i oversettelsen fra lyd til tekst (Tjora, 2017, s. 175), samt at disse små stemningshintene tar meg kjapt tilbake til intervjusituasjonen og stemningen som var. Videre har jeg transkribert alle intervjuene på bokmål, både av hensyn til ryddighet og personvern. Oppsummert vil dette si at jeg har transkribert ganske nøyaktig fra tale til tekst, med unntak av noen smålyder og småord. Jeg har gjort en "reinskriving" av de sitatene som skal med i analysen uten at innholdet endrer mening.

4.1.4 Analysestrategi, koding og kategorisering

Analysestrategien jeg har valgt henger sammen med at jeg benytter institusjonell etnografi som rammeverk. I det ligger det at alt jeg har gjort i forbindelse med koding, kategorisering, og analyse har et tydelig utgangspunkt i empirien, som er informantenes erfaringer. Jeg har gjennom hele prosessen med å kode, kategorisere og analysere forholdt meg aktivt til datamaterialet og fokusert på hva informantene forteller at de erfare. Min analysestrategi har derfor vært å hele tiden ta utgangspunkt i informantenes fortellinger, i alle ledd i analyseprosessen.

Etter transkriberingen hadde jeg inntrykk av at intervjuene hadde ulike overskrifter. Spørsmålene jeg stilte var de samme, med unntak av oppfølgingsspørsmål. Det at jeg satt igjen med et inntrykk at hvert intervju hadde sitt eget tema eller hovedbudskap som

informantene ønsket å fremheve, kan være et resultat av at intervjuguiden var inspirert av narrativ metode og metodologien som ligger i institusjonell etnografi. Det aller første analysearbeidet bestod derfor i å *kun* lese gjennom hvert intervju uten å markere eller notere, for så å lage en kort oppsummering av hva jeg opplevde at temaet i hvert intervju var. Intervjuene fikk dermed hver sin overskrift, og noen av disse er "Bråkmakeren", "Kom ut på arbeidsplassen, der er du trygg", "Jobben er lik for alle" og "Hun pappa".

På dette tidspunktet i prosessen hadde jeg vært gjennom datamaterialet mitt 3 ganger, i intervjusituasjonen, transkriberingsprosessen og i gjennomlesningen. I tillegg hadde jeg skrevet to former for oppsummeringer av datamaterialet. Analyse i kvalitativ forskning foregår hele tiden parallelt med datainnsamlingen, og handler om alle nivåer av fortolkning av datamaterialet (Leseth & Tellmann, 2014, s. 140-141). Analysen av datamaterialet kan derfor sies å allerede være i gang på dette tidspunktet, fordi det gjennom datainnsamlingen, transkripsjonen, gjennomlesningen og oppsummeringene hadde begynt å spire tanker om potensielle interessante funn før jeg satte i gang med kodingsarbeidet.

Det finnes flere fremgangsmåter for å kode kvalitativt datamateriale. Jeg har valgt å kode datamaterialet med manuell koding av utskrevne transkripsjoner med fargetusjer. Jeg startet med transkripsjonen av intervju nummer 1, og fargemarkerte og opprettet koder underveis, og førte fargekodene inn på et eget ark. Dette vil jeg betegne som en empirinær form for koding (Tjora, 2017). Deretter tok jeg fatt på neste intervju med de samme fargekodene, og tilførte flere koder dersom det var behov for det. Slik jobbet jeg meg gjennom alle intervjuene. Selv om kodene ble opprettet parallelt med at jeg jobbet meg gjennom intervjutranskripsjonene, og dermed kan kalles empirinære, er de ikke empirinære i den forstand at de baserer seg på en setning som ble sagt eller ord/uttrykk informantene sa. Kodene jeg formulerte var allerede på et visst abstraksjonsnivå, som for eksempel kodene "språk", "ting informantene gjør for å passere/eller ikke gjør", "toaletter/garderober" og "om å være åpen/forsøke å skjule". Det indikerer at jeg allerede hadde startet analysearbeidet og teoretiseringen av hva informantene fortalte allerede i kodearbeidet.

Basert på kodene kunne jeg se hva som gikk igjen og skilte seg ut i empirien. Med utgangspunkt i kodene begynte jeg å se hvordan noen koder kunne fungere som større kategorier, samt hvordan andre koder kunne slås sammen til overordnede kategorier. Disse kategoriene tar utgangspunkt i erfaringene til informantene som kan knyttes til det

institusjonelle nivået. Kategoriene jeg fant særlig interessante i forbindelse med det overordnede forskningstemaet, bidro til spisse problemstillingen, og til utformingen av forskningsspørsmålene som innleder analysen. Forskningsspørsmålene er dermed basert på informantenes erfaringer, og ikke noe jeg hadde bestemt meg for å analysere på forhånd.

4.2 Forskerrollen og forskningsetikk

Å gjøre metodiske valg knyttet til forskningsdesign, utvalg og datainnsamling kan prege funnene og konklusjonene man får (Leseth & Tellmann, 2014, s. 187). Å stille spørsmål ved slike metodiske valg retter fokus mot forskningens kvalitet, og begreper som refleksivitet, transparens, pålitelighet, gyldighet og generaliserbarhet brukes gjerne som indikatorer på forskningens kvalitet (Tjora, 2017; Leseth & Tellmann, 2014). Metodevalg er etiske valg, fordi man som forsker forvalter en rolle det eksisterer implisitte og eksplisitte forventninger og krav til (Leseth & Tellmann, 2014, s. 188). Forskningsetikk kan beskrives som en dobbel relasjon: "På den ene siden kan forskningsetikk handle om prinsippene for å skape mest mulig gyldig kunnskap, på den andre siden handler det om å ivareta dem eller det som er forskningens objekt [...]" (Leseth & Tellmann, 2014, s. 188). I forlengelse av dette vil jeg i de påfølgende underkapitlene reflektere rundt min forskerrolle og forskningsetikk.

4.2.1 Forskerrollen

Når forskere studerer mennesker utgjør hvordan forskeren går frem i møtet med sitt forskningsobjekt en viktig kjerne i forskningsetikken (Leseth & Tellmann, 2014, s. 192). I møte med mine informanter, var det viktig for meg å være åpen om hva min intensjon med dette prosjektet er: Å belyse kjønnede forhold ved noen av samfunnets viktige institusjoner. Jeg hadde formulert en tekst om hvorfor jeg gjennomfører dette prosjektet som jeg leste for informantene i forkant av hvert intervju (Vedlegg 2). Her var jeg åpen om mitt standpunkt, og det var viktig for meg at informantene skulle ha kjennskap til dette standpunktet. Det var også et resultat av at min pilotinformant fortalte meg at jeg kunne oppleve motstand fordi jeg selv ikke er transperson, men en "utenfra". Ved å være åpen om min intensjon og ved å inkludere litt av *meg* i min forskningsrolle, fikk jeg formidlet at jeg forsket *med* informantene for å belyse en tematikk jeg er engasjert i, og at jeg ikke skulle forske *på* informantene. Det første jeg spurte alle mine informanter om var hvordan de definerte seg selv, og hvordan de ønsket at jeg omtalte dem i løpet av intervjuet. Dette var veldig viktig for meg, for å bevare deres integritet.

Samtidig var det viktig for meg å være profesjonell i møte med informantene. Informantene fikk tilsendt et informasjonsskriv (Vedlegg 1) i forkant der de fikk opplyst om alle formelle forhold. Eksempelvis at prosjektet er godkjent av NSD¹³, kontaktinformasjon til veileder, at jeg gjennomfører prosjektet i tilknytning til NTNU, samt andre formaliteter. Jeg stilte godt forberedt og i god tid til intervjuene, og informantene fikk selv bestemme hvor intervjuene skulle gjennomføres. De ble informert om at de når som helst kunne velge å trekke seg fra prosjektet, både i forkant, underveis og i etterkant av intervjuet. Etter en litt personlig innledning til intervjusituasjonen der jeg fortalte om min intensjon, fulgte jeg opp med å stille spørsmål relevant for prosjektet, jeg lyttet til det de fortalte, og tok det de fortalte meg på alvor. Jeg opplevde at informantene fikk tillit til meg og prosjektet, at jeg behandlet dem profesjonelt, og med gjensidig respekt (Tjora, 2017, s. 46).

4.2.2 Kvalitetsindikatorer i kvalitativ forskning

Som nevnt henger metodiske valg sammen med funnene og resultatene man får, og dermed blir det viktig å være bevisst rundt hvilke valg man tar og hvordan dette kan påvirke forskningen. Her vil jeg formulere noen betraktninger i forbindelse med pålitelighet, gyldighet, refleksivitet og transparens som er kjente indikatorer på kvalitet i kvalitativ forskning (Tjora, 2017; Leseth & Tellmann, 2015).

Pålitelighet handler om intern logikk og sammenheng gjennom hele forskningsprosjektet (Tjora, 2017, s. 231). Forskerens fremgangsmåte og fortolkninger vil alltid ha betydning for hvilket datamateriale som produseres og hvilke funn som gjøres i kvalitativ forskning (Leseth & Tellmann, 2014, s. 22). Dermed er det avgjørende at forskeren gjør rede for hvordan datamaterialet er utviklet i løpet av forskingsprosessen (Leseth & Tellmann, 2014, s. 23), noe kapittel 4.1 er ment å gjøre. Refleksivitet og transparens brukes gjerne som mål på pålitelighet i kvalitativ forskning, ved at man er åpen om hvordan prosjektet har tatt form i forskningsprosessens ulike stadier på en gjennomsiktig måte (ibid.).

"Gyldighet handler om en logisk sammenheng mellom prosjektets utforming og funn, og de spørsmål man ønsker å finne svar på" (Tjora, 2017, s. 231). Gyldighet kan styrkes ved at man tydeliggjør hvordan forskningen gjennomføres gjennom de spørsmålene man stiller, og

¹³ Norsk senter for forskningsdata

hvordan spørsmålene er utformet i tilknytning til temaene man forsker på (Tjora, 2017, s. 234). Institusjonell etnografi ble tidlig fastsatt som et rammeverk i dette prosjektet, fordi jeg så institusjonell etnografi som hensiktsmessig å benytte for det temaet jeg ønsket å forske på, som også bidro til å plassere prosjektet i et sosiologisk landskap. Rammeverket hadde videre konsekvenser for hvordan jeg gjennomførte forskningsprosessen og hvem som ble mine informanter i prosjektet. Det som er skrevet om institusjonell etnografi teorikapittelet, samt det som står skrevet ovenfor om hvordan det teoretiske rammeverket har blitt operasjonalisert til metodiske valg, tydeliggjør hvordan institusjonell etnografi har formet hvordan forskningen i dette prosjektet er gjennomført.

4.3 Presentasjon av informantene og deres stemme i analysen

Felles for alle informantene er at de i tråd med utvalgsriteriene er transpersoner over 18 år, som enten er studenter eller jobber. Selv om de definerer seg som transpersoner, definerer 8 av 9 seg først og fremst som kvinne eller mann, mens en informant definerer seg som ikke-binær transperson, som vil si at hen ikke ønsker å defineres som verken kvinne eller mann. Informantene er mellom 19 og 56 år. Alle forteller om barndoms- eller ungdomstid som bar preg av at "noe ikke stemte" eller at de ønsket å være det motsatte kjønn, men det er stor variasjon når det gjelder hvor lenge de har levd åpent eller i skjul. I tillegg til å anonymisere navn har jeg har valgt å anonymisere konkret studiested, studieretning, arbeidsplass og yrke for å verne om deres anonymitet¹⁴. For prosjektet spiller det ingen rolle nøyaktig *hva* informantene studerer eller *hvor* de jobber, fordi det er deres erfaringer knyttet til det å tilhøre institusjonene studiested/arbeidsplass og rollen student/arbeidstaker som er viktig, og ikke en sammenligning mellom ulike typer studier eller yrker.

Jeg har forsket *med* informantene for å finne ut hva de gjør, forholder seg til og opplever i sin hverdag som studenter og arbeidstakere. Jeg har tydeliggjort informantenes stemme i analysen ved at det de har fortalt har bestemt hva som utgjør det som analyseres, og dette belyses ved å bruke mange direkte sitater i analysen. For å synliggjøre hva det er som er informantenes stemme, og hva som er min analyse og tolkning av det, presenteres først sitatene og deretter min tolkning av dem. Hvis jeg har utelatt noe av sitatet på grunn av unødvendige gjentakelser, digresjoner før informanten fortsetter på fortellingen sin igjen, eller at jeg spør om noe fordi

¹⁴ I enkelte sitater har det vært behov for å anonymisere arbeidsplass, kollegaer, studiested eller lignende, og da er dette markert ved å sette inn firkantklammer med generelle erstatningsbeskrivelser.

jeg for eksempel ikke hørte hva informanten sa, er dette markert med firkantklammer som ser slik ut: [...]. Informantene presenteres her med fiktive navn i alfabetisk rekkefølge etter rekkefølgen jeg gjennomførte intervjuene.

Anders er 23 år og student, men har en deltidsjobb som er relevant for hans studie.

Benedikte er 26 år og student.

Casper er 22 år og student.

Dagny Elisabeth er 41 år og jobber med IT.

Frida er 56 år og jobber innen kollektivtransport.

Gustav er 24 år og student.

Hanna er 43 år og jobber med teknologi og IT, i tillegg er hun hovedtillitsvalgt og sitter i styret til en stor fagorganisasjon tilknyttet yrket sitt.

Isa er 19 år og student. Isa definerer seg selv som en ikke-binær transperson som bruker pronomenet hen.

Jenny er 35 år og student. Jenny er også aktiv i flere ulike studentorganisasjoner, og sitter blant annet i universitetsstyret. Hun kom ut som trans før hun begynte på studiet.

5. Informantenes erfaringer med kjønn som sosial orden på studiested og arbeidsplass

Jeg startet dette prosjektet med et forskningstema som senere ble spisset til en overordnet problemstilling. Refleksjonsspørsmålene jeg stilte informantene omhandlet hva de gjør av arbeid på studiested/arbeidsplass, relasjonene de inngår i, situasjonsbeskrivelser der kjønn spiller en rolle, og om arkitektur og organisasjonsstruktur. Målet var å få innsyn i om det eksisterer situasjoner, gjøremål, interaksjoner eller andre forhold i deres studie- og arbeidshverdag der de erfarer at kjønn spiller en rolle. I forlengelse av dette vil jeg kunne nøste i institusjonelle praksiser og strukturer. På bakgrunn av det informantene fortalte meg om sine erfaringer og sitt arbeid på disse institusjonene, har jeg formulert fire forskningsspørsmål som de ulike analysekapitlene tar utgangspunkt i:

1. *Hva slags arbeid gjør informantene i sin studie- og arbeidshverdag, og hvordan gjør informantene kjønn på sitt studiested og sin arbeidsplass?*
2. *I hvilke situasjoner på institusjonene opplever informantene at kjønn spiller en rolle?*
3. *Hvordan synliggjøres språk som en kjønnstruktur i institusjonene gjennom informantenes erfaringer?*
4. *I møte med hvilke infrastrukturer opplever informantene at kjønn spiller en rolle?*

I lys av å benytte institusjonell etnografi som rammeverk, vil analysen av empirien bevege seg fra det erfaringsmessige mot de institusjonelle rammene. På denne måten vil transpersonenes erfaringer, arbeid og arbeidskunnskap gi innsikt i de styrende relasjonene i institusjonene som deres erfaringer oppstår, koordineres og produseres i. Tilsammen vil analysearbeidet som ligger i å svare på forskningsspørsmålene gi et svar på den overordnede problemstillingen "*Hvilken kjønn sosial orden synliggjøres gjennom transkjønnedes erfaringer fra studiested og arbeidsplass?*".

5.1 Arbeid: Å gjøre en jobb og å gjøre kjønn

Jeg kjører [navn på kjøretøy], jeg frakter folk. Jeg kommer på jobb, altså jeg tar trikken fra byen, så hilser jeg gjerne på føreren i farten, så leser jeg avisen. Så går jeg av på [stedsnavn], og inn i brakka, også skifter jeg til uniform, jeg kjører med skjørt ikke sant, for jeg er kvinne. Også logger jeg meg inn, prater skit med kollegaene om vær og føre og hvordan ting er ute og sånt. Så løser jeg av, prater litt med han om det er noe med [kjøretøyet], så kjører jeg. Jeg kjører til jeg har matpause, blir løst av og sier at [kjøretøyet] er greit, også spiser jeg matpakka mi med kollegaene mine. Prater skit, prater om alt mulig rart, sladder, mye tøff kjøring om dagen fordi, fordi, fordi, vær- og kjøreforhold. Ut å kjøre igjen, løse av igjen. Også når kvelden er ferdig er det litt småprat med mine kollegaer, også reise hjem. (Frida)

Slik beskriver Frida en typisk dag på arbeidsplassen, og dette er hennes arbeidskunnskap (jf. Smith) som hun gir meg innsikt i gjennom beskrivelsen av sitt arbeid. Fridas arbeidsdag består av både den faktiske jobben med å kjøre kollektivtransport, interaksjon med kollegaer og bevegelse inn i og ut av ulike fysiske rom (her: kjøretøyet, brakka, garderobe). Både den materielle og sosiale karakteren ved institusjonen arbeidsplass synliggjøres dermed gjennom det Frida forteller. Hanna beskriver sitt arbeid og en typisk dag på jobben slik:

Jeg har ikke noen typisk dag, men jeg kan jo ta sånn som i dag. Jeg kom på jobb klokken 9. Da er det egentlig å finne ut hva som har skjedd, skal skje, få oversikt over kalendere. Statusen som var på fredag trenger ikke å være den samme som nå. Så er det å lese gjennom e-post sjekke hva som foregår, sette seg ned og skrive dokumenter, så blir det gjerne et møte eller to [...] etter lunsj var det å fortsette, lese dokumenter, planlegge ting fremover, innom diverse folk for å finne ut hvordan ting henger sammen, enda flere samtaler med folk jeg egentlig ikke skulle snakket med, men som likevel stikker innom. (Hanna)

Sammenlignet med Frida som kjører kollektivtransport, har Hanna, som jobber med IT og er tillitsvalgt, en mer kontorbasert jobb. Hun forteller at hun er mye på farta og beveger seg i forskjellige fysiske rom og steder i sin arbeidshverdag, samt at hun forholder seg til mange mennesker. Hva informantene jobber med kan således være viktig for å forstå hvordan forskjellige strukturer virker inn i deres hverdag. Eksempelvis har Frida en jobb som krever at hun skifter til uniform i en garderobe hver eneste dag, noe som ikke er tilfellet i Hannas jobb. Studentene i utvalget har en mer lik hverdag som består av arbeid tilknyttet studentrollen:

Jeg er jo på skolen både for å være på seminar og forelesninger, men også for å sitte der og lese og skrive og jobbe med andre. Jeg er der jo mye i løpet av uka fordi der er der jeg studerer og går på skole.

[...] Hvis jeg tar en dag jeg er lenge på skolen, så kommer jeg kanskje før seminar eller forelesning, så er jeg på det, sitter og hører på og skriver. Når det er ferdig går jeg kanskje og kjøper noe lunsj og setter meg et sted enten alene eller sammen med noen venner, sitter og skriver, er der en stund. Bare sitter og skriver til jeg ikke orker mer, så går jeg hjem. (Gustav)

Hensikten med å introdusere med en beskrivelse av hva noen av informantene gjør på sin arbeidsplass og sitt studiested, henger sammen med institusjonell etnografi og beskrivelsen av arbeidskunnskap, som er menneskers erfaring om og med sitt eget arbeid, hva de gjør og hvordan de gjør det, hva de tenker og føler, og den implisitte eller eksplisitte koordineringen av dette arbeidet med andres arbeid (Smith, 2005, s. 151). Å snakke med mennesker for å få innsikt i deres arbeidskunnskap vil dermed gi innsikt i det feltet der de er eksperter, og erfaringene og kunnskapen om det de gjør kan fortelle noe om de institusjonelle forholdene erfaringene og kunnskapen eksisterer og oppstår i. Frida, Hanna og Gustav gir i disse beskrivelsene av sitt arbeid innsikt i at deres arbeid består av gjøremål knyttet til yrket sitt eller studentrollen, samt at dette innebærer en koordinering med kollegaer og medstudenter og deres arbeid, og bevegelse i ulike fysiske rom.

Informantene forteller at de i sin studie- og arbeidshverdag *gjør kjønn* som en arbeidsinnsats i mange kontekster. Eksempelvis har alle informantene byttet navn fra det navnet de ble tildelt ved fødsel. Særlig for noen av informantene som har kommet ut som transperson underveis på det studiet eller den arbeidsplassen de tilhører, og ikke i forkant, har det å bytte navn vært en faktor i presentasjonen av deres identitet. Dagny Elisabeth forteller at en av de tingene hun aktivt gjør i sin arbeidshverdag for å passere som kvinne er å være tydelig på hvem hun er: "*Jeg er tydelig på hvem jeg er. Jeg presenterer meg som Dagny Elisabeth, alltid. Jeg er tydelig på at jeg er kvinne*". Dette illustrerer hvordan det å presentere seg med navn er tett sammenbundet med hvilket kjønn du presenterer til omverdenen. Dette kan forstås i lys av at kjønn er noe performativt som synliggjøres gjennom språk i den diskursive virkeligheten vi lever i, og at navn således er en kjønnet struktur i den eksisterende språklige diskursen (Butler, 1990).

Frida forteller at hun også gjør kjønn som en form for arbeid på sin arbeidsplass i forbindelse med hvordan hun presenterer seg selv:

Samtidig er det det at man har vært mann i 30 år ikke sant, så det er ikke gjort sånn [knipser] å snu alle. Men jeg passer på det med hun, hun, hun og Frida, Frida, Frida, ikke mannenavnet. Da begynner det å synke inn, veldig sakte. (Frida)

Frida har jobbet på samme arbeidsplass som mann i mange år, men skiftet nylig kjønn. Hun forteller her at hun aktivt må minne sine kollegaer på å bruke riktig pronomen og navn, og at det medfører at hennes kjønnskifte begynner å synke inn hos kollegaene. Dette illustrerer at Frida aktivt må gjøre arbeid for å forhandle og presentere sitt kjønn gjennom navn og pronomen til kollegaene, og blir dermed en måte hun gjør kjønn på i arbeidshverdagen. Arbeidet gjøres i interaksjonelle kontekster mellom Frida og kollegaene, og illustrerer at en forståelse av kjønn som noe man gjør innebærer et oppmerksomhetsskifte fra individuelle egenskaper hos individet til en forståelse av at kjønn er noe man gjør i interaksjonelle kontekster (West & Zimmerman, 1987). Det Dagny Elisabeth og Frida forteller, viser at navn er sentralt i deres gjøring av kjønn, både for dem selv i sin selvpresentasjon, men også i forbindelse med hvordan de oppfattes av andre og i hvilken kjønnskategori (jf. West & Zimmerman, 1987) det oppfattes at de tilhører. Erfaringene synliggjør at navn er en del av den språklige kjønnede diskursen Dagny Elisabeth og Frida gjør kjønn i, at navn er en indikator for å kategorisere kjønn.

Av former for innsats informantene legger ned i å gjøre kjønn de identifiserer seg med på arbeidsplass og studiested, trekkes klær frem som eksterne gjenstander som er viktig i dette arbeidet. Frida forteller i den forbindelse at "*Jeg begynte å gå med skjørt. Gå med skjørt på vei til jobben, og kjøre med skjørt. Også hadde vi julebord, og da sitter jeg i kjole, selvfølgelig. Da kom jeg ut for alle som trans*". Dette viser at klær er et eksternt hjelpemiddel Frida kan bruke i sin gjøring av kjønn, og dette kan forstås i lys av West og Zimmerman (1987) når de sier at det legges ned arbeid i å gjøre kjønn ved at man som deltaker i interaksjoner organiserer sine aktiviteter slik at aktivitetene skal reflektere eller uttrykke kjønn.

Isa skiller seg fra de andre informantene i form av at hen ønsker å gjøre kjønn på en måte som ikke skal oppfattes som utpreget feminint eller maskulint:

Jeg er veldig opptatt av å bli sett på som trans og *ikke* kvinne eller mann [...] Jeg har jo en del pins med slagord på og sånt, og t-skjorter med transsymbolet på. Så jeg prøver å signalisere med symboler da, sånn at jeg ikke trenger å si det. [...] Greia er at det er noe jeg er veldig bevisst på hele tiden. Hva jeg

har på meg for eksempel, så tenker jeg sånn: Vil folk tenke at jeg ser for feminin ut eller for maskulin ut? Jeg tenker over at jeg skal aldri kle meg for feminint eller for maskulint. Jeg går *aldri* i kjole, hater å gå i kjoler. Nå, så når jeg har sminke, så føler jeg ofte for å bruke binder¹⁵, jeg bruker veldig ofte binder, og liksom, hvis jeg skal på meg høyhælte sko, så bruker jeg dress. [...] Skal vi se, hva er for maskulint. Jeg kan gjerne kle meg veldig maskulint, men da må jeg ha et feminint trekk. Som oftest så kler jeg meg maskulint men med et feminint trekk, som for eksempel et smykke, eller tetsittende t-skjorte sånn som nå, eller feminine sko. Det er noe jeg planlegger nøye. (Isa)

Her forteller Isa at klær spiller en veldig viktig rolle i Isas gjøring av kjønn, men imidlertid forsøker ikke Isa å bruke utpregede kjønnede klær, som for eksempel Frida som gjør sitt kjønn ved å bruke skjørt på arbeidsplassen sin. Isa har derimot funnet en måte å gjøre kjønn på ved hjelp av klær og andre symboler som bidrar til å uttrykke ikke-binariteten i Isas kjønnsidentitet. West og Zimmerman (1987) mener at det å gjøre kjønn er med på å skape forskjeller mellom kjønnskategoriene, og at dette er forskjeller som ikke baseres på det biologiske, men på for eksempel kjønnede rolleforventninger som bidrar til at man gjør kjønn slik det er forventet i situasjoner. Videre finnes det veldig mange situasjoner som ikke i utgangspunktet er kjønnede, men som blir det fordi menn og kvinner rutinemessig gjør sine kjønn i disse situasjonene, noe som bidrar til å opprettholde forskjellene mellom kjønnskategoriene (ibid.). I tråd med dette, kan man si at eksempelvis Frida som velger å bruke skjørt på jobb bidrar til å opprettholde kjønnsforskjellene som eksisterer fordi hun gjør sitt kjønn slik det forventes. Isa utfordrer med sin måte å gjøre kjønn på den eksisterende forventningen og rutinemessige atferden om at man gjør det kvinnelige eller mannlige kjønn i forskjellige interaksjonelle og sosiale kontekster, når hen helt bevisst forsøker å ikke kle seg i for maskuline eller feminine klær.

Selv om informantene forteller at de gjør mye arbeid knyttet til å presentere og gjøre sitt kjønn på arbeidsplassen og studiestedet, uttrykkes det blant noen av informantene at det er aspekter ved dem selv de ikke får gjort noe med, og disse er knyttet til den kjønnede kroppen. Frida forteller for eksempel at hun ikke kan skjule at hun ble tildelt et annet kjønn ved fødsel enn det kjønn hun gjør i dag, når hun forteller at *"Når du er født mann ikke sant, og vokst opp som mann, kroppen er jo helt, det er ikke en kvinnekropp egentlig. Du er mye høyere, mye større enn kvinner [...]"*. Det Frida forteller her, er at hun opplever at hennes kropp ikke er "en kvinnekropp egentlig", og at hennes kropp ikke samsvarer med det kjønn hun

¹⁵ Binder er en type vest man kan ikle seg under klærne for å flate ut brystkassen.

identifiserer seg som og gjør. Dette illustrerer en forståelse av kjønn der biologi spiller en rolle. West og Zimmerman (1987) og Butler (1990) argumenterer på ulike måter, men med samme hensikt å forklare hvordan kjønn *ikke* kan reduseres til kroppslige og biologiske egenskaper ved individer, men at det henholdsvis formes av *gjøringen* av kjønn i interaksjonelle, institusjonelle og diskursive forhold. Når Frida uttrykker at hennes kropp ikke er en kvinnekropp egentlig, presenterer hun et perspektiv der kjønn som biologisk, som i *sex*, likevel er en måte kjønn eksisterer på for henne. Dette synliggjøres også gjennom det Hanna forteller:

De oppfatter nok det ganske kjapt, for trøbbelet med transkvinner er at det er én ting vi ikke får fiksa med hormoner på en enkel måte, og det er stemmen. Stemmen er et tilbud som ikke er i Norge. Det kan fikses på, men du får ikke gjort det i Norge, og for veldig mange av oss er det egentlig pri 1. Hadde jeg tatt denne operasjonen på stemmebåndet hadde jeg endt opp ca. der din stemme ligger nå. [...] Jeg er 1.85 høy, så jeg er relativt mye høyere, og når jeg har den stemmen jeg har, så er det ikke noe vits i å skjule det. Folk skjønner det, og ferdig med det. (Hanna)

Her hadde jeg spurt Hanna om hun aktivt gjør noe i sin arbeidshverdag for å skjule at hun er transperson i møte med kollegaer som ikke kjenner til hennes kjønnskifteprosess. Hanna forteller at det ikke er noe vits i å skjule det, fordi hun tror kollegaene oppdager det ganske kjapt. Det Hanna mener at avslører henne som transperson, er tilknyttet kroppens materialitet som Hanna ikke får gjort noe med, og det er stemmen og høyden hennes. Hun forteller også at å operere stemmebåndet er "pri 1", det vil si høyt prioritert, for "veldig mange av oss", noe som peker mot at hun mener dette med transkvinner utfordring knyttet stemme angår flere enn henne selv. I mitt empiriske materiale har Dagny Elisabeth lignende erfaringer som Hanna:

For jeg tror at mange ser "her kommer det en kvinne", jeg tror ikke de tenker at "her kommer det en mann", men så tenker de kanskje at "her var det et eller annet som skurrer". [...] Altså jeg har jo en litt mørk stemme, det er jeg veldig bevisst på. Noen ganger er det veldig bra. Jeg hadde et innlegg på et allmøte for noen uker siden, og da hører jo alle mye bedre hvis jeg bruker min riktige stemme. Men nå når jeg sitter og prater med deg og jeg legger stemmen bittebittelittegranne høyere, så er det litt vanskeligere å oppfatte det. Da reflekterer jeg nok ikke så veldig over det, men når jeg bruker min riktige stemme så er det sånn "ok, her er det noe som er rart", fordi jeg prøver å fremstå som meg selv – som kvinne – og hvis jeg har litt sånn mannlig stemme, så er det noen som, og de reagerer ikke nødvendigvis så veldig negativt, men de blir litt sånn "oi", oppmerksomme på at her er det noe mer enn

det øyet ser, da. Ellers tror ikke jeg at, jeg tror jeg klarer å naile det sånn relativt godt, denne kvinnerollen. (Dagny Elisabeth)

Dagny Elisabeth har samme utfordring som Hanna, at stemmen er en faktor ved hennes biologi som påvirker hennes uttrykk, og som kan bidra til at folk tenker at "her var det et eller annet som skurrer". Dagny Elisabeth forteller at stemmen hennes er et biologisk trekk ved henne som kan avsløre at det er noe "mer enn øyet ser", og som er en mulig faktor som kan avsløre henne som transperson når hun ellers har en opplevelse av å "naile" kvinnerollen. Både det Hanna og Dagny Elisabeth forteller er interessant som eksempel på kroppen som en fysisk begrensning, og på hvordan kropp alltid leses som kjønnet. Det å ha mørk stemme og høy kropp forstås som noe som tilhører menn, og dette blir naturligvis en utfordring for Hanna og Dagny Elisabeth når de identifiserer seg som kvinner og gjør kjønn som kvinner. Det er også interessant som et eksempel på den innsatsen de selv legger ned i å passere og bli lest riktig, som Dagny Elisabeth som forsøker å legge stemmen høyere enn hun naturlig ville snakket. Å legge stemmen høyere blir dermed en form for arbeid Dagny Elisabeth gjør i hverdagen for å passe inn og bli oppfattet som det kjønnet hun identifiserer seg som.

Både Frida, Hanna og Dagny Elisabeth peker på at biologiske forhold er egenskaper ved dem selv som gjør at de må jobbe ekstra hardt for å gjøre sitt kjønn fordi kroppen og stemmen ikke helt samsvarer med det kjønnet de identifiserer seg med og gjør i sin arbeidshverdag. Dette peker mot at det eksisterer en biologisk forståelse av kjønn som preger deres hverdag, en forståelse med røtter i menneskers biologi som produserer psykologiske, atferdsmessige og sosiale konsekvenser (West & Zimmerman, 1987). Gjennom disse erfaringene kan man se hvordan den kjønnede biologien er noe de bærer med seg i sin gjøring av kjønn i ulike kontekster, og biologi utgjør et element de må forholde seg til i sitt arbeid med å være en kjønnet person i samfunnet. Dette peker mot at selv om kropp og biologi ikke er den eneste måten å forstå og kategorisere kjønn etter, så spiller biologi en rolle for Frida, Hanna og Dagny i deres gjøring av kjønn i interaksjonelle, institusjonelle og diskursive praksiser.

Casper forteller at han legger mye arbeid i å gjøre sitt kjønn i interaksjonelle situasjoner med de andre guttene på studiet: *"Det er jo mange forventninger til hvordan man skal være som mann, og det føler jeg enda. [...] jeg blir kanskje litt sånn redd for hvordan de andre guttene tolker meg. Jeg tror jeg tenker veldig masse over det, hvordan jeg skal være som mann i forhold til andre."* Han forteller her at han opplever at det eksisterer forventninger til hvordan

man skal være som mann, at han er litt redd for hvordan de andre guttene tolker ham, og at han dermed tenker veldig mye over hvordan han skal være som mann i forhold til de andre guttene i klassen. Fordi Smith (2005) definerer arbeid som alt som gjøres av mennesker som krever tid og innsats, hvordan de gjør ting, hva de tenker og føler, det som gjøres under bestemte forhold, og koordineringen av dette arbeidet med andres arbeid, vil Caspers tanker om hvordan han skal være mann i møte med de andre guttene på studiet være en form for arbeid han gjør i møte med kjønn på studiestedet sitt. Det han forteller kan også leses i lys av West & Zimmerman (1987) som mener at det eksisterer kjønnete rolleforventninger til menn og kvinner, når Casper uttrykker at han opplever at det eksisterer forventninger til hvordan en mann skal være.

5.2 Kjønnen i situasjonene

Hvis man forstår kjønn som noe som gjøres i interaksjonelle og institusjonelle kontekster (West & Zimmerman, 1987) er det interessant å belyse hvilke situasjoner informantene opplever som kjønnen gjennom sine erfaringer på studiested og arbeidsplass.

Der kjønn ikke blir en faktor for andre, så blir det en faktor for meg. Hvis man gikk inn i kantinen vår for eksempel, så kunne du se at guttene i klassen gjerne satt i en klynge i en ende av kantinen, også satt jentene i klassen i en klynge i en annen ende av kantinen. Og, bare det å komme inn i kantinen og på en måte måtte velge hvor du hører hjemme [...]. Man ser liksom første studiedag, hvis alle er ukjente for deg, så menger jentene seg med jentene og guttene menger seg med guttene [...] jeg har veldig ofte følt meg sånn midt imellom. Du har ikke passet helt inn i ene enden og ikke helt inn i andre enden heller. Klassen skulle ha fest, også skulle vi ha kjønnsdelt vors, og da blir det plutselig et tema, "hvor skal vi plassere Benedikte?" Selv om det er sånne ting som folk kanskje ikke tenker over, så møter du det hele tiden. [...] du får det hele tiden da, at du må ta et eller annet slags valg. Og selv om det valget er på en måte, altså jeg er ganske trygg i det valget, hva som er riktig for meg, så blir du hele tiden redd for at den du møter tenker et eller annet, at de på en måte føler at det ikke er riktig. Det blir på en måte hele tiden en sånn, nesten en litt sånn minoritetsangst ut av det. (Benedikte)

Benedikte har mange interessante situasjoner å vise til som hun opplever som preget av kjønn i hennes hverdag på sitt studiested. Hun starter med å fortelle om at der kjønn ikke blir en faktor for andre, så blir det en faktor for henne, og hun viser til kontekster som kantine, første skoledag og klassefest der kjønn blir en faktor for henne som transperson, og hun opplever å måtte velge i hvilken kjønnskategori hun hører hjemme. Dette kan forstås i lys av den sosiologiske relevansen som ligger i å gjøre kjønn (jf. West & Zimmerman, 1987), som

innebærer at kjønn ikke er noe vi gjør individuelt, men noe vi gjør i møte med andre innenfor sosiale og materielle strukturer. Benedikte må aktivt gjøre kjønn i møte med flere ulike situasjoner i sin hverdag, når hun opplever at hun ved flere anledninger må ta et eller annet valg om hva som er riktig for henne, samt at hun forholder seg til om andre tenker annerledes om hvor hun hører hjemme enn hun selv. Benedikte beskriver det som en "minoritetsangst", at hun opplever at hun tilhører en minoritet som må forholde seg til kjønnete situasjoner på en annen måte enn majoriteten. Dette kan peke på at det eksisterer en kjønnet sosial orden på Benediktes studiested som preges av en binær forståelse av kjønn, og som spiller inn som en kjønnet binær struktur i alle disse situasjonene Benedikte opplever som kjønnet.

Dagny Elisabeth forteller at det eksisterer kjønnete sosiale strukturer på hennes arbeidsplass:

I landskapet er jo ikke kjønn egentlig tilstede. Det er forresten egentlig ikke helt riktig, for vi har noen sånne sosiale kjønnsstrukturer i landskapet. Jeg ser det at mine mannlige kollegaer sitter samlet, og noen av de kvinnelige sitter samlet, og det tror jeg ikke er helt tilfeldig. Det tror jeg nok er litt sånn skjulte strukturer som kommer til syne der. Men det er ingenting ved bygget eller landskapet i seg selv som gjør at det blir sånn, det er nok heller bare det sosiale. [...] Jeg vil jo bli tatt for å være kvinne, så en del av det er jo å delta i de sosiale arenaene der kvinner er. Hvis jeg bare søker til mannlige kollegaer, så føler jeg at det blir feil. Også synes jeg ikke alltid at de snakker om så spennende ting likevel, så. (Dagny Elisabeth)

Dagny Elisabeth forteller at det eksisterer sosiale kjønnsstrukturer på hennes arbeidsplass, "i landskapet", og at disse strukturene synliggjøres gjennom at hennes mannlige og kvinnelige kollegaer sitter samlet hver for seg. Det er interessant at hun understreker at hun vil bli tatt for å være kvinne, og at en del av hennes gjøring av kjønn innebærer å delta i slike sosiale arenaer der kvinner er. Dette tydeliggjør det Benedikte også fortalte om, at kjønn blir en faktor i bestemte situasjoner, og at disse sosiale situasjonene blir rammer som tilrettelegger for at gjøring av kjønn er kontekstavhengig og gjennomføres i tilstedeværelsen av sosiale strukturer på arbeidsplass og studiested (jf. West & Zimmerman, 1987). Arbeidet Benedikte og Dagny Elisabeth legger ned i å gjøre sitt kjønn på studiested og arbeidsplass preges av interaksjonelle og situasjonelle kontekster som eksisterer på disse institusjonene, og kontekstene preges av en eksisterende binær kjønnet sosial orden.

Isa og Jenny er begge studenter, og har møtt på situasjoner i sin studiehverdag knyttet til det å være student som de opplever at preges av kjønn:

Vi skulle deles inn i grupper en gang, også ble vi delt inn i grupper etter kjønn. Og jeg ble delt inn med en jentegruppe. Det var veldig ubehagelig. Jeg turte ikke å gjøre noe, for greia er at jeg kan jo ikke være på gruppe alene, ikke sant. (Isa)

Jeg kjenner litt på at det kan være utfordrende, og jeg blir litt sårbar når jeg står foran veldig mange og presenterer ting eller snakker om temaer som overhodet ikke er relatert til trans, men at folk kan bli opptatt av at jeg er trans fordi jeg presenterer meg litt uvanlig. [...] Det kan være hvis det blir veldig sånn, hvis det blir små grupper og kjønnsinndelt, så kan det hende at jeg tenker litt på det. Jeg tenker sånn at de tenker kanskje ikke på meg som kvinne, eller det er mer kanskje sånn selvtvil eller ja. [...] Jeg er kanskje litt mer bevisst på det i situasjoner der andre ikke ville vært spesielt bevisst på kjønn. Som for eksempel gruppeinndeling eller ja, den type ting. Stå foran mange folk og prate. Da blir kjønn liksom noe som ligger under mosen og bare, enn hos andre. (Jenny)

Her har jeg valgt å presentere Isa og Jennys erfaringer samlet, ettersom begge beskriver hvordan vanlige situasjoner man opplever som student, gruppeinndeling og presentasjon, oppleves utfordrende og ubehagelige for dem på grunn av at de er transpersoner. Slike situasjoner blir situasjoner der kjønn spiller en rolle for Isa og Jenny. Situasjonene synliggjør at det eksisterer en binær kjønn sosial orden som preger for eksempel hvordan man deler inn i grupper. For Isa sin del oppleves det ubehagelig fordi hen feilkjønnnes når hen plasseres i en jentegruppe, og når gruppene inndeles etter en binær kjønnskategorisering, har Isa egentlig ingen gruppe hen kan inngå i som samsvarer med identiteten og kjønn hen gjør. For Jenny utgjør situasjoner som presentasjoner og gruppeinndelinger arenaer der hun blir veldig bevisst på seg selv og om andre tenker på henne som kvinne. West og Zimmerman (1987) beskriver at forskjeller mellom kjønn forsterkes i sosiale situasjoner der man innfrir kjønnete rolleforventninger som en rutinemessig atferd. For Isas del får hen i slike gruppeinndelingssituasjoner ikke mulighet til å gjøre sitt kjønn, mens det Jenny forteller kan peke mot at hun opplever tvil om hvorvidt hun innfrir de kjønnete rolleforventningene.

De ulike situasjonene informantene beskriver, illustrerer hvordan kjønn eksisterer som sosial orden i mange ulike sosiale situasjoner på studiested og arbeidsplass, fordi situasjonene tilsier en inndeling etter kjønnene mann og kvinne. Den sosiale ordenen som synliggjøres er dermed binær.

5.3 Kjønnen i språket

Teorikapitlet introduserte språk som en måte kjønn eksisterer på som en diskursiv sosial orden i vårt samfunn, og at språket vårt er sterkt preget av kjønn. At språk er et sentralt element i forbindelse med kjønn, ble synliggjort i forskningsprosessen gjennom informantenes fortellinger om hvordan de opplever språk som en kjønn struktur i sin studie- og arbeidshverdag.

Det snakkes vel ikke så mye om sånn direkte, men kjønn er med i språket. Og det kan være vanskelig, og det kan være greit. Det gjør ingenting, min sjef er kjempeflink og bruker "hun" hele tiden, så jeg føler at hun virkelig tar meg på alvor, men det er ikke alle som er kjempeflinke. Stort sett er vel det bare en glipp, men det er litt ubehagelig når de snubler i pronomen fordi det blir så veldig personlig. Når man kjemper en sånn kamp over sikkert 30 år, og man endelig kommer dit man skal, så vil man på en måte at alt skal være sånn det skal være. Man blir litt sånn, jeg prøver å ikke være så veldig hårsår, men jeg kjenner på at det er litt ubehagelig altså, når de bruker feil pronomen. [...] bare senest forrige uke ble jeg omtalt som han i en samtale. Vi var tre personer, og den ene part sier til den andre "han" om meg. Og da blir jeg veldig sånn, jeg klarer nesten ikke å følge med på diskusjonen, fordi jeg blir så innmari bevisst på "Hvorfor sier han han? Hva er det jeg har gjort galt nå?", ikke sant. Og jeg begynner å tenke på har jeg feil topp? Er det et eller annet med håret? Sa jeg noe galt, eller? Og det er både ubehagelig, og det gjør meg veldig, veldig, veldig bevisst på kjønn. (Dagny Elisabeth)

Sitatet ovenfor illustrerer hvordan vi tilskriver kjønn gjennom språket vårt, og viser hvordan språk er en kjønn struktur og et verktøy for å kategorisere kjønn. Dagny Elisabeth forteller at det å bli omtalt med riktig pronomen gjør at hun opplever å bli tatt på alvor, mens det å bli omtalt som *han* i en samtale med kollegaer oppleves ubehagelig og gjør henne veldig bevisst på kjønn. Når hun opplever å bli feilkjønn ved at kollegaer bruker feil pronomen om henne, blir hun i tvil om arbeidet hun legger ned i å gjøre sitt kjønn – å passere som kvinne i møte med andre – er bra nok. Det oppstår et misforhold mellom hennes identitet og måten andre tilskriver hennes kjønn på gjennom språket. Judith Butler (1990) hevder at begrepet identitet er misvisende fordi det ikke eksisterer noe stabilt og vedvarende subjekt, men at dette konstitueres gjennom språk, og at identitet og kjønn dermed eksisterer diskursivt i språket. Gjennom språk konstituerer man seg selv, samtidig som man konstituerer andre, og andre får også et verktøy for å konstituere deg. I denne erfaringen Dagny Elisabeth beskriver, blir hun feilkonstituert når det brukes feil pronomen, og det illustrerer hvordan den språklige kjønnede diskursen synliggjøres gjennom bruk av pronomen. Det illustrerer også hvor sterkt den språklige diskursen står i tilskrivningen av kjønn, når Dagny Elisabeth umiddelbart opplever

at hun ikke passerer som kvinne, og lurar på hva "hun har gjort galt" i sitt arbeid med å gjøre kjønn i den interaksjonelle situasjonen (West & Zimmerman, 1987).

I sin studie- og arbeidshverdag må flere av informantene forholde seg til slik feilkjønn i ulike situasjoner og i møte med ulike mennesker, og informantene ulike tilnærmingar til hvordan de håndterer å bli feilkjønn på studiested eller arbeidsplass.

Navn og pronomen, navn sitter nå, det gjør det, det er kun én person som bommer på navn, og han har jeg kjent i et par og tjue år. Han er tilgitt. Han får det bare ikke til. Pronomen, det er ikke så uvanlig at folk bommer på det, men nå er det jo såpass kort tid, at jeg er litt døv der. [...] Jeg trenger stort sett bare å se på dem. Det skjer såpass sjelden nå, og det er stort sett de samme folkene, og det er ikke noe vondt i dem. Dette er folk som har hjulpet meg frem. Men stort sett er det bare å se på dem. Av og til, [...] hvis det blir for mye, hender det jeg sier noen få ord om at "har du bomma litt nå?". Men jeg går ikke inn og korrigerer og sier at du burde sagt sånn og sånn og sånn og sånn, det lærer de ingenting av.
(Hanna)

Hanna forteller her at hun har forståelse for at mennesker hun har kjent lenge bommer litt på navn og pronomen, og at fordi hun har vært åpen på arbeidsplassen i såpass kort tid, så er hun litt romslig på det. I tillegg er dette mennesker hun har en god relasjon til, og som hun ikke oppfatter at feilkjønnar henne med vonde intensjoner. Måten hun håndterer dette på virker ganske fattet, og hun forteller ingenting om at hun opplever situasjonene som sårende eller ubehagelige, noe som kanskje henger sammen med relasjonene hun har til disse menneskene. Hanna reflekterer også over sin egen rolle som pedagog når hun gjør en vurdering av hva andre mennesker lærer av og ikke. Det at hun ikke går inn og korrigerer på feilkjønnar hun opplever, kan forstås som et resultat av at hun representerer en minoritet som transperson i en sosial orden der majoriteten består av cispersoner. Samtidig kan man si at hun da bidrar til å opprettholde den eksisterende språklige diskursen (jf. Butler), istedenfor at hun forsøker å endre hvordan slike språklige strukturar legger føringer for kjønn.

Gustav forteller at han på sin side opplever veldig lite feilkjønnar på sitt studiested: "*Gustav er jo et veldig guttenavn, så da blir det jo sånn at man bruker han [...] men ellers har jeg ikke måtte si det så mye egentlig, det er innforstått med navnet.*" Dette illustrerer at Gustav opplever at hans navn er tilstrekkelig forklarende for hvilket pronomen andre benytter om ham. Anders, som kom ut som trans og endret navn i løpet av det studiet han går nå, forteller at "*Det har bare vært et par stykker som har sagt feil navn eller sagt feil pronomen [...] men i*

begynnelsen var det vanskelig fordi folk ikke så meg som den jeg identifiserte meg som, som gjorde at det ble mer feilkjønnning". I mitt empiriske materiale var det særlig transkvinnene og Isa, som identifiserer seg som ikke-binær, som fortalte om situasjoner der de ble feilkjønnnet. Blant transmennene i mitt materiale var dette noe de i mindre grad hadde erfaringer med. Transmennene har stort sett bare opplevelser knyttet til perioden der de var i kjønnskifteprosessen, mens når de først har skiftet navn og gått på hormoner en stund, så opplever de svært lite feilkjønnning, slik Anders forteller i sitatet ovenfor. Transkvinnene og den ikke-binære transpersonen opplever på sin side oftere i sin studiehverdag og arbeidshverdag at de feilkjønnnes gjennom feil pronomener, og det peker mot at det kan være forhold ved deres uttrykk som er med på å påvirke hvordan de oppfattes av medstudenter og kollegaer. Her er det snakk om forhold som stemme og høyde hos transkvinnene (jf. kapittel 5.1), og hos Isa kan man anta at det er fordi medstudenter og forelesere persiperer Isa som en jente, og dermed plasserer Isa i kvinnekategorien til tross for at hen ikke identifiserer seg som kvinne.

I lys av det teoretiske rammeverket, kan man i forbindelse med dette forstå det som at selv om informantene gjør det kjønn de identifiserer seg som, så er det biologiske forhold som er medvirkende for hvordan man leser kjønn. Dette spiller inn på hvorfor transkvinnene og Isa opplever en hyppigere forekomst av feilkjønnning. At slike biologiske og kroppslige uttrykk kan bidra til at transkvinnene og Isa feilkjønnnes oftere enn transmennene, kan være et resultat av at det er noe større enn kroppen selv som er sentralt for hva kroppen er og forstås som (Butler, 1990). Vi leser og tolker kropp som kjønn fordi kroppens materialitet eksisterer i en diskursiv virkelighet der praksisen er å tolke kroppslige og biologiske hint som tilhørende kvinner eller menn. Når vi i møte med mennesker får slike hint som tilsier et kjønn, for eksempel at høyde og mørk stemme er egenskaper ved menn, så knyttes tolkningen til språket vårt som er sterkt preget av kjønn, og feilkjønnning kan oppstå.

Å kategorisere kjønn gjennom språk, er noe man gjerne ikke tenker over før man møter på noen som utfordrer måten vi bruker språket vårt på. Informantene belyser hvordan de i sin studie- og arbeidshverdag nettopp utfordrer hvordan vi kjønner gjennom den eksisterende språklige diskursen, og hvordan kjønn eksisterer som sosial orden gjennom språket. Butler (1990) skriver at kategorien kvinner for eksempel er et begrep i utvikling, en konstruksjon som ikke har noen begynnelse eller slutt, og som en pågående diskursiv praksis er noe man kan endre meningsinnholdet i. Vi bærer med oss kjønn, både kroppene våre og vår gjøring av

kjønn, inn i interaksjonelle, sosiale og strukturelle kontekster, og språket blir en struktur for å uttrykke hvilket kjønn vi tar med oss inn i disse kontekstene. Når man da opplever å bli feilkjønn gjennom feil bruk av pronomen, kan det tyde på at man bryter med normene som eksisterer i den språklige diskursive virkeligheten, og man opplever hvor sterkt preget språket er av kjønn, og hvor tett språket henger sammen med konstrueringen av seg selv og andre.

Jeg har sagt mange ganger at det ikke er noen som kan forstå hvordan det er å være trans hvis de ikke er det selv, akkurat som ingen av oss kan forstå hvordan det er å være blind hvis vi ikke er det selv. Jeg forventer vel egentlig ikke at noen skal forstå noe som helst om noe de ikke har erfaring med selv, men at man skal respektere det, det er viktig. Det kan være vanskelig å få den nødvendige respekten hvis man ikke klarer å beskrive det, språket er liksom nøkkelen til alt. Derfor har det alltid vært viktig for meg å forstå mest mulig av dette, på en sånn måte at jeg klarer å formidle det. (Dagny Elisabeth)

Her beskriver Dagny Elisabeth et aspekt ved språk som er viktig for henne, nemlig det å ha et språk for å kunne formidle hvordan det oppleves å være transperson. Fordi en diskurs er virkelighetskonstruerende (Derrida, 1982, i Espseth, 2017), er det å ha et språk for å formidle sin virkelighet som transperson i møte med andre viktig, slik at andre kan få innsikt i og respektere denne virkeligheten som en virkelighet. I forlengelse av at det å ha et språk for å formidle sin virkelighet som transperson, kan samtidig transpersoner oppleve at hvordan andre snakker om kjønn bryter med deres syn på hva som er virkelig i forbindelse med kjønn, noe det Gustav forteller viser:

Jeg går jo [på et fag der kjønn er et sentralt tema] så vi snakker veldig mye om det [kjønn], men som jeg sa, så er det veldig binært også. Det er sånn, hvordan er det å være kvinne i et mannsamfunn og sånt, og det er noen ganger jeg synes det er litt vanskelig å forholde meg til det, fordi hvis man for eksempel snakker om at menn er sånn og menn er sånn, så føler jeg at jeg ikke regnes med i den kategorien [...] Da sitter du der og er liksom ikke en del av det de snakker om, for du er utafor den normen de snakker om. At alle kvinner blir født sånn og sånn og sånn og vokser opp sånn, ja. Det er liksom enkelte situasjoner hvor man tenker litt mer på det. (Gustav)

Gustav forteller at måten det snakkes om kjønn på er veldig binært på hans studie, noe som illustrerer at språket vårt er sterkt preget av en kjønnsforståelse representert i kategoriene kvinner og menn. Dermed synliggjøres en binær kjønn sosial orden også gjennom hvordan Gustav opplever at andre snakker om kjønn på hans studiested. Han forteller at det at det snakkes om kjønn på denne måten, gjør at han ikke føler at han inkluderes i den kjønnskategorien det snakkes om. På denne måten ser vi hvordan språk er en sosial orden som

kan virke inkluderende og ekskluderende, om man som transperson inkluderes i eller ekskluderes fra den diskursive kjønnete virkeligheten som presenteres gjennom språket vårt.

5.4 Kjønnete infrastrukturer

I mitt empiriske materiale fortalte alle informantene om at kjønn ble synlig for dem i deres studie- og arbeidshverdag i møte med infrastrukturene toaletter og/eller garderober.

Stuedsted og arbeidsplass er institusjoner som består både av en fysisk og sosial karakter, og i forbindelse med toaletter og garderober er det sosial orden tilknyttet både den fysiske og sosiale karakteren til institusjonene som synliggjøres gjennom informantenes erfaringer.

Det har vært en slags diskusjon med meg selv, om jeg skal/ikke skal bruke kvinnetoalettet, og jeg har kommet frem til at nei, jeg må bruke kvinnetoalettet, hvis ikke sender jeg signaler om at jeg er usikker på meg selv. Jeg skulle ønske det ikke var nødvendig å bruke et kjønn toalett, men all den tid det er nødvendig, så må man bruke det som passer med identiteten selv om det er veldig politisk betent også. Noen mener at man skal bruke toalettet som samsvarer med kjønnsorgan, noen mener man kan bruke det som er med identitet, men det er nok en overvekt av de som mener kjønnsorganet er veiledende. Men da skaper jo jeg tvil om hvem jeg er, både for meg selv og de rundt meg. [...] (Dagny Elisabeth)

Å ta stilling til hvilket toalett hun skal benytte, er noe Dagny Elisabeth må gjøre i sin arbeidshverdag, det er en form for arbeidsinnsats knyttet til kjønn som er en del av hennes hverdag som transperson. Hun forteller at hun tar et bevisst valg i å bruke det toalettet som passer med hennes identitet, for hvis ikke sender hun ut signaler om at hun er usikker på seg selv, og det er noe som vil bryte med hennes gjøring av kjønn hun identifiserer seg med. På samme tid som det er viktig for hennes identitet, peker hun også på at det handler om hvilke signaler hun sender til menneskene hun omgås med, og på denne måten viser hun at hennes kjønn (*gender*) ikke bare er en individuell egenskap hos henne, men noe hun aktivt gjør i nærværet av andre, som ifølge West og Zimmerman (1987) antas å påvirke menneskers gjøring av kjønn. Dagny Elisabeth forteller også at transpersoners toalettbruk er politisk betent, i form av at det er kjønnsorganet som skal avgjøre hvilket toalett man benytter, og ikke identitet. Dette belyser hvordan kropp og kjønnsorgan, det biologiske aspektet ved kjønn, blir en faktor i gjøringen av kjønn i møte med infrastrukturen. Det Dagny Elisabeth forteller illustrerer dermed to måter å forstå kjønn på, som identitet og biologi, som kan spille inn når man skal velge hvilket toalett man bruker.

Frida er en av informantene som har et yrke som innebærer at hun skriver til uniform hver dag, og garderoben er en kjønnnet infrastruktur som er en del av hennes arbeidshverdag som hun ikke kan velge bort.

Det eneste er at jeg ikke har byttet garderobe enda, jeg er fremdeles i herregarderoben, det er jeg. Jeg har ikke gidde å bytte skap enda. Så, det går greit. Det er ikke bestandig folk der inne likevel, og de jeg treffer er sånn ok, de forholder seg til meg som de gjorde før. Det er ikke noe problem. Jeg står der i strømpebukse og BH ikke sant, og de sier ingenting. Det har gått glatt egentlig. [...] Jeg burde egentlig bytte, men nå har jeg klart å sikre meg to skap, ikke sant, et skap fullt av driten jeg bruker om sommeren, vi har sommerklær og vinterklær, så sommerklærne har jeg stappet i skapet under, så har jeg et skap ved siden av som jeg har ræl i. Det er skap til overs i herregarderoben, damegarderoben har kanskje litt færre skap. Flere skap å boltre meg på, ja, da blir jeg der enn så lenge. Brakkene vi har nå er også bare midlertidig, så når vi flytter tilbake til ny brakke, da på den nye brakka, da bytter jeg garderobe. (Frida)

Frida har ikke byttet til kvinnegarderoben etter at hun skiftet kjønn, og hun forklarer det med at hun har klart å kapre to skap i herregarderoben, og det virker som at bekvemmeligheten i forbindelse med det, veier tyngre for henne enn å bytte til damegarderoben der det er færre skap. I møte med mannlige kollegaer i garderoben, forteller Frida at de forholder seg til henne som før, selv om hun står i strømpebukse og BH som er en del av hennes arbeid i å gjøre et kvinnelig uttrykk. Det at Frida får gjøre sitt kjønn i "feil" garderobe uten at det oppstår problemer, er muligens også en faktor som gjør at hun har et avslappet forhold til garderobe som kjønnnet infrastruktur i hennes hverdag. Casper har imidlertid en annen erfaring med garderober enn Frida:

Det jeg synes er litt vanskelig, er at jeg trener jo her nede på treningssenteret, Jeg går jo inn på mannedoen da, men jeg må gå inn på mannedoen eller i mannegarderoben og inn på doen for å skifte, også kan jeg ikke dusje etter jeg har trent, noe som resulterer i at jeg ofte må sitte på bussen veldig svett, som ikke er noe behagelig. [...] Det er litt av hensyn til andre og hvordan de kommer til å reagere, for jeg har jo ikke hatt noen operasjon eller noe sånt, så da tror jeg det ville blitt noen reaksjoner hvis jeg hadde gått i dusjen her. (Casper)

På stedet Casper studerer er det et treningssenter han benytter i underetasjen, og i den forbindelse blir garderober også en infrastruktur som preger hans studiehverdag. Han forteller at han skifter på mannedoen eller mannedoen inne på herregarderoben, og at han ikke kan dusje etter trening. Han forteller at dette er noe han gjør av hensyn til andre og hvordan de kommer til å reagere på hans kropp. Det å skifte eller dusje i garderoben er dermed ikke et

alternativ for Casper, og illustrerer hvordan Caspers kjønnsidentitet og kropp og kjønnsorgan står i motsetning til hverandre. Sitatet illustrerer hvordan vi bærer med oss kroppens materialitet inn i sosiale rom, og hvordan kroppslige trekk får en rolle i gjøringen av kjønn (Butler, 1990; West & Zimmerman, 1987). Mange transpersoner har en kropp og et uttrykk som ser ut som det kjønn de identifiserer seg med og ønsker å passere som, med unntak av kjønnsorgan. Når garderobesområder deles inn etter den binære sosiale ordenen om at det eksisterer kvinner og menn, og Casper opplever at hans kropp og identitet ikke stemmer overens, og at hans kroppslige uttrykk potensielt kan skape reaksjoner hos andre, blir garderoben en fasilitet Casper ikke får utnyttet fullstendig. På stedet Anders studerer og jobber, har de imidlertid felles garderobesområder som ikke er kjønnet:

Vi har jo felles garderobesområder, både på arbeidsplassen og på skolen. De felles garderobesområdene er for det meste, der deltar alle. Egentlig har de vært kjønn før, siden det var så få menn så hadde de et bittelite skap der man kunne gå og bytte. Men nå som vi er flere går alle bare inn i samme garderobe også bytter vi etter hverandre på en måte. [...] men samtidig er det ikke en så vanskelig ting å gjøre på en måte. Det er en såpass enkel ting å gå inn i garderoben og gå inn på toalettet som er rett ved siden av hverandre. Så det er ikke en så stor greie i forhold til hva det kunne vært hvis det var på forskjellige plasser. (Anders)

Anders studieretning og yrke innebærer han han skifter til uniform, både på studiested og jobb. Anders er den eneste av informantene som har garderobesområder som er kjønnsnøytrale, det vil si at alle bruker felles garderobesområder uavhengig av kjønn. Han forteller at de løser det slik at man bytter klær på tur, men at han velger å gå inn på toalettet for å bytte, og at det at garderobesområdene er kjønnsnøytrale gjør at det ikke oppleves vanskelig for ham å benytte garderobefasilitetene på studiested og arbeidsplass. Anders forteller hvordan hans studiested og arbeidsplass fysiske karakter er tilrettelagt på en måte som gjør det enkelt for ham å benytte seg av garderobefasilitetene, og at det ville vært vanskeligere dersom garderoben var utformet på en slik måte at han ikke kunne gått inn på et toalett for å skifte. Dette illustrerer hvordan Anders bærer med seg kroppens materialitet inn i et fysisk rom som flere av de andre informantene opplever som utfordrende, og at det oppleves uproblematisk når de fysiske rommene er tilrettelagt for at han kan være den han er i møte med infrastrukturene, uten å måtte eksponere sin kropp for andre.

Når toaletter og garderobesområder deles inn etter kjønn på studiested og arbeidsplass, synliggjøres en binær kjønn sosial orden. For Isa, som ikke definerer seg som binær, byr det på utfordringer:

Doene! Toalettene! Det har jeg glemt å snakke om, fordi at vi har ikke kjønnsnøytrale toaletter unntatt handicaptoalettet, så jeg pleier å gå dit. Men ja, det er veldig kjipt. Så hvis jeg ikke går på handicaptoalettet så må jeg gå på jentedoen, og ja, det er veldig ukomfortabelt. [...] Kjønnsnøytrale toaletter på studiesteder hadde vært fantastisk. (Isa)

Her lanserer Isa et forslag om kjønnsnøytrale toaletter som en mulig løsning som kan lette hverdagen på studiestedet. For informantene som identifiserer seg som binære transpersoner, har vi sett at det stort sett oppleves uproblematisk å benytte seg av det kjønnede toalettet som samsvarer med deres identitet. For Isa, som verken identifiserer seg som kvinne eller mann, er alternativet å benytte handicaptoalettet, og hen opplever at det er ubehagelig å måtte benytte jentedoen. Dermed eksisterer det ikke et toalettalternativ for Isa som stemmer overens med Isas kjønn, og Isas kjønn ekskluderes som kjønnskategori når det ikke finnes et kjønnsnøytralt alternativ.

Informantenes erfaringer med toaletter og garderober belyser at disse representerer en kjønnets sosial orden i deres hverdag som stadig minner de på at de må ta et valg om hvor de hører til. Erfaringene peker på at det er flere forhold enn bare personlig opplevelse av hvor de hører til som spiller inn, det være seg reaksjoner fra medstudenter og kollegaer, en form for beskyttelse av sin identitet og sin gjøring av kjønn, og at de opplever utfordringer knyttet til at kroppslige trekk og kjønnsorgan ikke stemmer overens med identitet. Dette peker på at i tillegg til egen opplevelse av kjønnstilhørighet, så representerer infrastrukturene toaletter og garderober en interaksjonell og sosial dimensjon (jf. West & Zimmerman) i deres gjøring av kjønn når de tar andres reaksjoner i betraktning. Det illustrerer også at biologi i form av kropp og kjønnsorgan synliggjøres som en faktor i møte med gjøringen av kjønn innad i disse infrastrukturene.

Kjønnsdelte toaletter og garderober er noe vi møter på overalt i samfunnet, og som vi ser er de infrastrukturer som også ofte er inndelt etter kjønnene kvinne og mann på institusjonene studiested og arbeidsplass. Gjennom disse infrastrukturene synliggjøres således den binære forståelsen av kjønn som preger de sosiale rommene vi beveger oss i, og som er tilnærmet usynlig for majoriteten i det daglige, men som blir synlig for informantene som bryter med den kjønnede ordenen som eksisterer. Informantenes erfaringer med kjønnede toaletter og garderober illustrerer deres møte med en binær sosial orden i institusjonene.

5.5 Oppsummerende betraktninger

Problemstillingen i dette prosjektet er *hvilken kjønnets sosial orden synliggjøres gjennom transkjønnedes erfaringer fra studiested og arbeidsplass*, og forskningsspørsmålene presentert innledningsvis i analysedelen ble formulert for å bidra til å kunne besvare denne problemstillingen. Her vil jeg oppsummere analysen og svarene på forskningsspørsmålene.

Kapittel 5.1 tar utgangspunkt i forskningsspørsmålet *Hva slags arbeid gjør informantene i sin studie- og arbeidshverdag, og hvordan gjør informantene kjønn på sitt studiested og sin arbeidsplass?* Analysen viser at hva informantene jobber med, eller om de er studenter, preger hva slags arbeid de gjør. Dette er et utgangspunkt for å forstå hvordan ulike strukturer virker inn i deres hverdag. Analysen viser at informantene legger ned mye arbeid i å gjøre kjønn i flere ulike kontekster. Det handler om å presentere en kjønnets identitet gjennom navn og klær for å vise hvilken kjønnskategori de tilhører og ikke tilhører. Transkvinnene Frida, Dagny Elisabeth og Hanna forteller i forlengelse av dette at det er aspekter ved deres kjønnede uttrykk de ikke får gjort noe med, som høyde og stemme, noe som er et eksempel på kroppen som en fysisk begrensning og noe som leses som kjønnets. Casper forteller at han legger mye arbeid ned i å tenke over hvordan han tolkes av de andre guttene i klassen, og at han tenker mye over hvordan han skal være som mann i forhold til andre menn. Alle disse ulike måtene informantene gjør sitt kjønn på illustrerer at gjøringen av kjønn ikke er noe man gjør individuelt, men noe man gjør i møte med andre mennesker innenfor sosiale og materielle strukturer (West & Zimmerman, 1987). Dette henger sammen med et institusjonelt etnografisk rammeverk som utforsker individets erfaringer og gjøring av arbeid i relasjon til andre, ved at man koordinerer sitt arbeid med andres arbeid (Smith, 2005).

Analysekapittel 5.2 besvarer forskningsspørsmålet *I hvilke situasjoner på institusjonene opplever informantene at kjønn spiller en rolle?* At kjønn erfares og synliggjøres i interaksjonelle og sosiale kontekster på studiestedene og arbeidsplassene til informantene, blir tydelig i forbindelse med de ulike situasjonene informantene beskriver at de opplever som kjønnets, eller der kjønn spiller en rolle. "Der kjønn ikke blir en faktor for andre, blir det en faktor for meg" fortalte Benedikte, og dette illustrerer hvorfor transpersoner fungerer godt som standpunkt for å undersøke kjønnede, sosiale relasjoner og strukturer. Informantene forteller at de ved flere anledninger i sin studie- og arbeidshverdag møter på situasjoner de opplever som preget av kjønn. Særlig tydelig blir det i møte med situasjoner der det deles inn

i kjønnede grupper, enten det er sosiale grupper i kantina, klasserommet, vorspiel før klassefest, hvor man sitter i kontorlandskapet, eller kjønnede gruppeinndelinger i faglig sammenheng på studiested. Informantene forteller at disse situasjonene gjør at de møter kjønn på flere ulike måter. Det dreier seg om å måtte ta et valg om i hvilken kjønn gruppe man hører hjemme, og om man aksepteres av medstudenter eller kollegaer som en som tilhører denne gruppen man velger. For Isas del handler det også om at når det deles inn i kjønnede grupper på studiestedet, så ekskluderes Isas kjønn fordi ingen gruppe representerer Isas ikke-binære kjønn. På denne måten blir kjønn en faktor i flere hverdagslige situasjoner informantene deltar i på sitt studiested eller arbeidsplass.

Kapittel 5.3 tar utgangspunkt i forskningsspørsmålet *Hvordan synliggjøres språk som en kjønn struktur i institusjonene gjennom informantenes erfaringer?* Informantene forteller at språk utgjør et sentralt element i deres møte med kjønn på studiested og arbeidsplass, både i forbindelse med bruk av pronomen og hvordan det snakkes om kjønn generelt. Når gjøring av kjønn er noe som oppstår i sosiale kontekster, i interaksjon med andre, impliserer det at språk blir en faktor i interaksjon fordi det er gjennom språket vi hovedsakelig kommuniserer. Informantene forteller om en hverdag på sin arbeidsplass og sitt studiested der de erfarer at de feilkjønnnes ved at menneskene de interagerer med bruker feil pronomen om dem. I prosjektets teoridel redegjøres det for at det norske språket, i den eksisterende diskursen, er sterkt preget av kjønn, fordi vi kategoriserer oss selv, andre mennesker og gjenstander i kjønn gjennom bruk av de personlige pronomenene han/ham og hun/henne. Å kategorisere kjønn gjennom språket er noe man gjerne ikke tenker over før man møter på noen som utfordrer måten vi bruker språket vårt på, fordi denne inndeling i kjønn bare eksisterer i den gjeldende diskursen vi følger. Transpersonene gir dermed en viktig innsikt i å forstå hvordan språket vårt preges av slik kjønn, fordi de bryter med normene som eksisterer i den språklige diskursen og den binære sosiale ordenen språket representerer.

Kapittel 5.4 tar utgangspunkt i forskningsspørsmålet *I møte med hvilke infrastrukturer opplever informantene at kjønn spiller en rolle?* Informantenes erfaringer belyste hvordan infrastrukturene garderobes og toaletter er forhold ved institusjonene som gjør at de må forholde seg til kjønn i sin hverdag. Der de fleste informantene, med unntak av Isa, så på det som uproblematisk å benytte det toalettet som samsvarer med kjønn de identifiserer seg som, hadde de ulike opplevelser og tilnæringer knyttet til garderobes. Noen av informantene, som Frida og Anders, har et yrke og studie som krever at de skifter til uniform

som en del av sitt arbeid, mens andre informanter, som Casper, velger å ikke benytte fullt ut garderobene tilknyttet studenttreningssenteret som er en del av studiestedet. Dette illustrerer hvordan ulike strukturer virker inn i deres hverdag, avhengig av hvilket yrke de har eller hva de studerer. Videre illustrerer informantenes erfaringer i møte med disse infrastrukturene hvordan kropp og kjønnsorgan også er en del av menneskers forståelse av kjønn. Dette synliggjøres når transkjønnede opplever det problematisk å benytte garderobefasiliteter der kropp og kjønnsorgan som ikke samsvarer med identitet kan eksponeres, men uproblematisk i forbindelse med toaletter der man kan passere som det kjønn man identifiserer seg med.

6. Diskusjon

Med utgangspunkt i prosjektets problemstilling og analyse, vil jeg i denne delen av oppgaven diskutere hvilken kjønnet struktur og sosial orden som synliggjøres gjennom transpersonenes erfaringer og arbeid fra institusjonene arbeidsplass og studiested. Gjennom å utforske hvordan transpersonenes erfaringer i hverdagslivet koordineres på disse institusjonene i sosiale situasjoner, kan man forstå hvordan erfaringene og arbeidet determineres av institusjonelle og styrende forhold som ligger utenfor disse erfaringene (Smith, 2005). Jeg vil i det følgende argumentere for at den kjønnede sosiale ordenen som synliggjøres, er preget av en binær forståelse av kjønn som eksisterer i institusjonene og dagens samfunn.

Informantenes fortellinger om arbeidet de legger ned i å gjøre kjønn, preges av at de legger mye arbeid i å passere som det kjønnet de identifiserer seg som, og at de benytter eksempelvis navn og klær som verktøy for å presentere sitt kjønn til medstudenter og kollegaer. Med unntak av Isa, er de andre informantene opptatt av å gjøre kjønn som kvinne eller mann, i tråd med en binær forståelse av kjønn. De er opptatt av å gjøre kjønn på en måte som samsvarer med den binære kjønnsforståelsen, og å passere som enten kvinne eller mann i interaksjonelle og sosiale kontekster. Isa på sin side, forteller imidlertid at hen ønsker å bli sett på som transperson, og *ikke* som kvinne eller mann, og hen bryter dermed med de eksisterende kjønnede strukturene i den binære forståelsen av kjønn.

Å gjøre kjønn innebærer ifølge West og Zimmerman (1987) å opprettholde de eksisterende kjønnskategoriene gjennom å rutinemessig oppfylle kravene som forventes av kjønnsrollene i ulike situasjoner. I forbindelse med dette, kan man si at majoriteten av informantene i prosjektet ønsker å passe inn i de eksisterende binære kjønnskategoriene ved at de gjør kjønn i samsvar med kjønnsrolleforventningene. Dette illustreres gjennom eksempelvis Frida som bruker skjørt som en del av sin arbeidsuniform, eller Dagny Elisabeth som legger stemmen sin i et høyere toneleie enn den naturlig er sin gjøring av kjønn. Isa, som ikke-binær transperson, forsøker derimot aktivt å bryte med de eksisterende kjønnsrolleforventningene ved at hen helt bevisst aldri kler seg "for feminint" eller "for maskulint". Her ser vi hvordan en binær kjønnsforståelse også spiller inn i kjønnsnormbryternes gjøring av kjønn, ved at de aktivt forsøker eller ikke forsøker å passe inn i en binær sosial orden, til tross for at transpersoner som gruppe kan sies å være en gruppe som i utgangspunktet bryter med normer for kjønn.

Den binære kjønnede sosiale ordenen og forståelsen av kjønn synliggjøres også i de ulike situasjonene informantene beskriver at de opplever som preget av kjønn i sin studie- og arbeidshverdag. Situasjonene de nevner er som nevnt ovenfor situasjoner der de opplever en gruppering etter kjønnene mann og kvinne, og som gjør at de må ta stilling til i hvilken gruppe de hører til, noe de tidvis opplever som utfordrende. Som studenter har både Isa og Jenny opplevd utfordringer når de skal deles inn i grupper etter kjønn. Det at forelesere eller seminarledere, som er autoritetspersoner i en maktposisjon overfor studentene, deler inn i kjønnede grupper, kan slik Jenny beskriver det føre til selvtvil fordi hun blir mer bevisst på kjønn slik kjønnsinndeling enn andre, og Isa opplever at hen ikke får rom til å gjøre sitt kjønn fordi ingen av gruppene er representative for hens kjønn. På institusjoner som studiested og arbeidsplass, ser vi at en slik kjønn inndeling ikke er uvanlig gjennom informantenes erfaringer med at nettopp dette forekommer, og det peker mot at den binære kjønnsforståelsen preger den sosiale ordenen gjennom disse situasjonene tilknyttet institusjonene.

Gjennom informantenes møte med språk i sin studie- og arbeidshverdag opplever de som nevnt utfordringer i forbindelse med feilkjønn gjennom pronomenumbruk, samt hvordan det snakkes om kjønn. Gustav forteller at han opplever at måten det snakkes om kjønn på hans studie er veldig binært, og den binære forståelsen av kjønn synliggjøres også gjennom feilkjønningen informantene opplever. Vi tillegger kjønn gjennom språket vårt, og vår kjønnskategorisering av andre mennesker skjer gjennom at vi leser en person som et kjønn menneske, og tilskriver kjønn deretter. Den språklige diskursen er således sterkt preget av kjønn, og når noen bryter med normene for hva vi oppfatter som "han" eller "hun", synliggjøres den binære forståelsen av kjønn som eksisterer i språket. Språket vårt og hvordan vi kjønner gjennom språk er et resultat av den diskursive virkeligheten språket eksisterer i, og språk blir dermed en måte den binære kjønnede sosiale ordenen uttrykkes gjennom.

Den mest tydelige og umiddelbart synlige kjønnede strukturen som informantene møter i sin hverdag, er kjønnede garderober og toaletter. Dette er infrastrukturer i samfunnet som på sett og vis bare "er der" og som oppleves uproblematisk for mennesker som ikke bryter med den binære kjønnsnormen. For transpersonene blir imidlertid disse infrastrukturene strukturer i deres hverdag på institusjonene der de blir minnet på at de har en annen historie med kjønn enn majoriteten. Dette fordi de må ta et aktivt valg om hvor de selv opplever at de hører hjemme, samt tanker om andres mening om hvor de hører hjemme, hver gang de skal benytte seg av toalett og/eller garderobe. Kjønnsdelte garderober og toaletter blir et tydelig bilde på

hvordan institusjonene preges av en sosial orden der det eksisterer to kjønn, kvinne og mann, noe som synliggjøres gjennom informantenes erfaringer tilknyttet disse infrastrukturene på sitt studiested eller arbeidsplass.

Transpersonenes erfaringer på arbeidsplass og studiested, deres arbeid i møte med kjønn og i koordinering med andre i interaksjonelle situasjoner, synliggjør en binær forståelse av kjønn som eksisterer som en sosial orden i ulike kontekster innad i disse institusjonene som erfaringene oppstår i. I tråd med institusjonell etnografi kan man si at det peker mot at en slik binær forståelse av kjønn fungerer som en sosial orden i samfunnet, og at denne synliggjøres gjennom å utforske sosiale relasjoner i institusjonene, med transpersoner som standpunkt for undersøkelse.

Når en utforskning gjennom informantenes erfaringer i institusjonene belyser at samfunnet preges av en binær kjønn sosial orden, er det et bidrag for å diskutere og tenke over hvordan vi kan skape en sosial orden som er mer inkluderende og mangfoldig. Van der Ros foreslo i *Alskens folk* (2013) at vi trenger mer kunnskap om variasjon i menneskers kjønnsidentitet utover en enkel kvinne/mann-forståelse, og det kan være et viktig bidrag i den sammenheng. Dersom flere får kunnskap om transtematikk, både innenfor offentlig sektor og samfunnsinstitusjoner, samt mer allmenn folkeopplysning, vil dette over tid kanskje medføre at man ikke lenger tenker så binært om kjønn i dagens samfunn. Et mulig sted er å starte i samfunnets utdanningsinstitusjoner. Allerede i barnehagen kan man lære barna et språk for å snakke om kjønn som ikke kun består av kategoriene jente/gutt eller mann/kvinne. Videre vil skole- og utdanningsinstitusjoner kunne spille en viktig rolle ved at man eksempelvis slutter å kategorisere elever og studenter i kjønn gjennom kjønnsdelte grupper. Profesjonsutøvere i disse institusjonene vil dermed kunne bidra til en positiv utvikling ved å endre sin profesjonspraksis fra å basere seg på en binær kjønn sosial orden til å basere seg på en mer inkluderende forståelse av hva kjønn er.

Informantenes erfaringer viser også at det eksisterer dype kjønnede strukturer i samfunnet vårt som representerer en binær kjønn sosial orden, nemlig språk og kjønnede infrastrukturer som toaletter/garderober. Dersom man forstår språkbruk som et resultat av den diskursive virkeligheten språket eksisterer i, peker det mot at vi må finne en annen måte å bruke språket vårt som ikke i så stor grad bærer preg av en binær forståelse av kjønn som dagens diskurs representerer. Et forslag i den forbindelse vil være å eksempelvis inkludere pronomenet hen

som en godtatt form i norske ordbøker, og integrere en mer nøytral måte å snakke og skrive om kjønn på i samfunnet enn det vi har i dag. Når det gjelder infrastrukturer som garderober og toaletter, vil et bidrag kunne være å utforme alle offentlige bygg og institusjoner med kjønnsnøytrale alternativer eller felles løsninger. Den binære forståelsen av kjønn som synliggjøres gjennom sosial orden i ulike kontekster i dagens samfunn, er slik jeg ser det en viktig utfordring vi står overfor å prøve og gjøre noe med. Informasjon, kunnskap og opplysning om kjønnsmangfold, endring av måten vi bruker språket vårt på, og endring av hvordan infrastrukturene i samfunnet utformes, kan være små skritt i riktig retning for å bidra til en mer omfattende endring av hvordan vi som samfunnsmedlemmer tenker om kjønn og hvordan kjønn fungerer som sosialt ordnende prinsipp.

7. Avslutning

Innledningsvis beskrev jeg hvordan kjønn gjøres til en sentral faktor i forbindelse med utdanning og arbeidsliv, og at særlig kjønnsforskjeller og likestilling er elementer som belyses i forbindelse med kjønn og disse institusjonene. Dette peker mot en binær forståelse av kjønn, og at kjønn eksisterer som en sosial orden i institusjonene. Jeg ønsket i dette prosjektet å belyse hvordan kjønn oppleves innad i institusjonene av mennesker som inngår i dem. Ved hjelp av Dorothy Smiths institusjonelle etnografi som teoretisk og metodologisk rammeverk, ønsket jeg å undersøke dette gjennom problemstillingen *hvilken kjønnets sosial orden synliggjøres gjennom transkjønnedes erfaringer fra studiested og arbeidsplass?*

I kapittel 3 presenterte jeg det teoretiske rammeverket som har hjulpet meg å besvare problemstillingen. Her presenteres en teoretisering av kjønn som sosial orden, og illustrerer hvordan kjønn som noe biologisk, som noe man gjør og som noe performativt i den eksisterende språklige diskursen er ulike tilnærminger til kjønn som sosialt ordnende prinsipp. Kjønn som sosial orden har dermed både en forankring i det kroppslige, men utspiller seg, koordineres og gjøres innenfor materielle og sosiale strukturer som interaksjoner, institusjoner og språket vårt. Teorikapittelet introduserte også institusjonell etnografi, som er dette prosjektets teoretiske og metodologiske rammeverk. Det overordnede målet med institusjonell etnografi er å belyse de styrende relasjonene i institusjonene menneskers erfaring og kunnskap oppstår og eksisterer i, gjennom nettopp å snakke med menneskene i institusjonene om deres erfaringer og hva de gjør av arbeid (Smith, 2005). Sentralt her var å presentere hvordan det sosiale er en viktig dimensjon i en institusjonell etnografisk undersøkelse, fordi det impliserer at kjønn er noe som gjøres og eksisterer i koordinering med andre. Videre var det viktig å belyse Smiths begrep om å ta standpunkt i en undersøkelse, for å kunne begrunne hvorfor transkjønnede utgjør standpunktet i dette prosjektet. Institusjoner etableres i institusjonell etnografi som funksjonelle komplekser der man kan se styrende relasjoner som sosial orden, og var derfor også viktig å beskrive. Smiths sjenerøse begrep om arbeid og arbeidskunnskap presenteres også, fordi man kan ta utgangspunkt i folks beskrivelse av og erfaring med sitt arbeid for å få innsikt i institusjonelle forhold.

Metodekapittelet viste hvordan institusjonell etnografi har blitt operasjonalisert til metodiske valg i forskningsprosessen. Institusjonell etnografi har som metodologisk rammeverk hatt konsekvenser for utvalget i undersøkelsen (jf. standpunktsbegrepet), valg av dybdeintervju

som metode for å få innsikt i erfaringer, utforming av intervjuguiden, analysestrategien jeg valgte, og hvordan jeg har behandlet datamaterialet i kodings-, kategoriserings- og analyseprosessen. Sentralt her er det at jeg gjennom hele prosessen har hatt fokus på informantenes erfaringer i møte med det institusjonelle som utgangspunkt for å kunne besvare problemstillingen, og det er informantenes erfaringer som var utgangspunktet for den veien analysen tok gjennom forskningsspørsmålene som ble dannet basert på erfaringene.

Hovedfunnet som illustreres gjennom analysen og diskusjonen, er at empirien viser at transpersonene gjennom sine erfaringer synliggjør at det eksisterer en binær kjønnet sosial orden på deres studiested eller arbeidsplass i flere ulike situasjoner og kontekster. Den binære kjønnede sosiale ordenen synliggjøres i informantenes hverdag i møte med medstudenter, kollegaer, ulike situasjoner, språk og infrastrukturer. Dette får vi innsikt i gjennom erfaringene deres, og beskrivelsene av arbeidet og innsatsen de legger i å gjøre kjønn på arbeidsplass og studiested. Den binære kjønnede sosiale ordenen synliggjøres både i sosiale sammenhenger, men også i møte med fysiske strukturer i informantenes erfaringer fra institusjonene, noe de mangfoldige erfaringene illustrerer. Jeg konkluderer dermed, med utgangspunkt i analysen og diskusjonen, at svaret på problemstillingen er at den kjønnede sosiale ordenen som synliggjøres gjennom transpersonenes erfaringer fra studiested og arbeidsplass, er en binær kjønnet sosial orden. Det vil si at den sosiale ordenen som synliggjøres representerer en forståelse av at det eksisterer to kjønn, kvinne og mann, og at de sosiale og fysiske strukturene som synliggjøres organiseres etter dette prinsippet.

Institusjonell etnografi anerkjenner institusjoner som komplekser der man kan se styrende relasjoner som eksisterer i samfunnet gjennom erfaringene til menneskene som inngår i institusjonene. Mitt funn peker dermed mot at samfunnet vårt forøvrig også preges av en binær kjønnet sosial orden som synliggjøres gjennom transkjønnedes erfaringer fra studiested og arbeidsplass. Hvis vårt samfunn preges av og organiseres etter en slik binær kjønnsforståelse, kan det medføre utfordringer i livene til mennesker som bryter med denne binære forståelsen av kjønn. Utfordringen ligger dermed i å finne en annen måte å organisere vårt samfunn på, som er mer rommende og inkluderende for andre kjønnsidentiteter og kjønnsuttrykk enn kjønnene mann og kvinne.

Kjønn i Norge er veldig preget av de gamle rollene med mann og kvinne, sånn jeg ser det. Hadde jeg gått og snakka med folk på gata om hva de mente om ikke-binær, så hadde de ikke forstått spørsmålet, eller så hadde du fått svar tilbake om at det ikke finnes noe som heter ikke-binær. (Hanna)

Personlig tenker jeg at kjønn er så mangt. Jeg tenker at det finnes mange måter å være kjønn på, og gjøre kjønn på. Men jeg tenker at hovedprinsippet må være at det skal være godt å være et menneske. (Casper)

Språket vårt er i stor grad formet av en binær forståelse av kjønn, så vi har veldig mange språklige utfordringer som er litt i veien. Jeg håper at barna våre og barnebarna våre bringer med seg nye perspektiver, men det er et veldig langt lerret å bleke, det er utrolig mye som skal til for å få til noe som helst. Men er det en vei inn, så må det være via barna og et mye videre syn på kjønn. (Dagny Elisabeth)

Det vi må jobbe med er at vi kan være – at folk kan være – det de vil være. In between. Være verken eller. Være både og. (Frida)

Kjønn er veldig subjektivt og veldig individuelt. Din forståelse av kjønn er ikke den samme som min eller noen andre sin. Jeg tenker at alle har definisjonsmakt over sitt eget kjønn. Jeg tenker at kjønn er veldig flytende, og at kjønn eksisterer på et spektrum. Det er ikke bare tre kategorier eller fem kategorier eller syv kategorier, det er et spektrum. (Isa)

Jeg håper at det blir en selvfølge at vi spør folk om hvordan kjønnsidentitet man har, hvilken tilhørighet man kjenner på. At vi ikke grovsorterer samfunnet i en så utrolig stor grad som vi gjør i dag. (Jenny)

Aller helst skulle jeg ønske vi bare kunne avskaffe alt som heter kjønn, for jeg skjønner ikke hvorfor det har noe å si i den offentlige debatten. Eller juridisk sett, hvorfor skal vi ha et personnummer som er kjønn, hvorfor skal det bety så mye? (Anders)

Kjønn er så mye forskjellig, man misser at folk har forskjellige behov. Det er mange som snakker om at vi trenger et tredje juridisk kjønn, men jeg er kanskje mer fan å bare fjerne hele systemet. Hvorfor skal egentlig folkeregisteret bestemme hva slags kjønn vi har? (Benedikte)

Jeg tror det fortsatt er langt igjen å gå, men jeg tror det blir lettere og lettere å uttrykke deg hvordan du vil og være den du vil. (Gustav)

Litteraturliste

- Aftenposten (1998, 17. april). Vil ha dobbel identitet i passet. Hentet fra <https://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=020002199804170258&serviceId=2>
- Arnesen, L. (2017). Bør retten anerkjenne mer en to kjønn? *Kritisk juss*, 2017(43), 84-112.
- Benestad, E. E. P., Thesen, J., Aars, H., Olsen, G. F. & Bjørkman, M. (2017). Helsevesenet svikter transpersoner. *Tidsskriftet den norske legeforening*, 2017(21). Hentet fra <https://tidsskriftet.no/2017/11/kronikk/helsevesenet-svikter-transpersoner>
- Benestad, E. E. P. & Heiberg, A. (2019). Kjønn. *Store medisinske leksikon*. Hentet fra <https://sml.snl.no/kjonn>
- Berthold, G. & Stang, H. J. (1985). Jeg kvinnelige menn og mannlige kvinner. *Aftenposten*. Hentet fra <https://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=020002198509210188&serviceId=2>
- Brean, A. (2015). Hun, han, hen og alle andre. *Tidsskriftet den norske legeforening*, 2015(21). Hentet fra <https://tidsskriftet.no/2015/11/fra-redaktoren/hun-han-hen-og-alle-andre> fr
- Bufdir. (2015a). Transvestitt. *Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet*. Hentet fra https://bufdir.no/lhbt/LHBT_ordlista/T/Transvestitt/
- Bufdir. (2015b). Kjønn. *Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet*. Hentet fra https://www.bufdir.no/lhbt/LHBT_ordlista/K/Kjonn/
- Bufdir. (2017a). Cisperson/ciskjønn/cis. *Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet*. Hentet fra https://www.bufdir.no/lhbt/LHBT_ordlista/C/CispersonCiskjonn/
- Bufdir. (2017b). Hvor mange er lhbtqi? *Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet*. Hentet fra https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/lhbtqi/Hvor_mange/
- Butler, J. (1990). *Gender Trouble: feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.
- Butler, J. (1993). *Bodies that matter: on the discursive limits of "sex"*. New York: Routledge.
- Djupedal, E. F. & Korshavn, R. N. (2014). *Når alle skal utdannes til et kunnskapssamfunn: En Institusjonell etnografi av yrkesfagelevers erfaringer i videregående opplæring*. (Masteravhandling). Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim. Hentet fra <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/268870>
- Espseth, L. D. (2017). *Kjønn og "andre" kjønn. Et forslag til lesning: offentlige diskursers konsekvenser for u/muligheter i folks liv*. (Matergradsavhandling). Universitetet i Oslo, Oslo. Hentet fra <https://www.duo.uio.no/handle/10852/57136>
- Forbundet for transpersoner i Norge. (u.å.). Transhistorie. Hentet 26. mai 2019 fra <https://www.ftpn.no/fakta-om-trans/transhistorie/>
- FRI – Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold. (u.å.). Begreper. Hentet 24. mai 2019 fra <https://www.foreningenfri.no/informasjon/begreper/>
- Garfinkel, H. (1967). *Studies in Ethnomethodology*. Englewood Cliffs, N. J: Prentice-Hall.
- Hartline, F. R. (2019). Examining Trans Narratives in the Wake of Norway's Gender Recognition Law. *Taylor & Francis Online*, 2019(34) <https://doi.org/10.1080/08989575.2019.1542822>

- Helse- og omsorgsdepartementet. (2015). Høring – forlag til lov om endring av juridisk kjønn. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---forslag-til-lov-om-endring-av-juridisk-kjonn/id2423028/>
- Helse- og omsorgsdepartementet. (2016). *Lov om endring av juridisk kjønn*. (Prop. 74 L 2015-2016). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-74-l-20152016/id2479716/?q=prop%20juridisk%20kjonn>
- Henriksen, A. H. (2018). Personlig pronomen. *Store norske leksikon*. Hentet fra https://snl.no/personlig_pronomen
- Ims, D. G. (2016). Han, ho eller hen. *Språknytt*, 2016(1). Hentet fra: <https://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/Publikasjoner/Spraaknytt/spraknytt-20162/spraknytt-12016/han-ho-eller-hen/>
- Joas, H. & Knöbl, W. (2009). *Social Theory. Twenty Introductory Lectures*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Leseth, A. B. & Tellmann, S. M. (2014). *Hvordan lese kvalitativ forskning?* Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Lie, A. K. & Slagstad, K. (2018). Diagnosens makt. *Tidsskriftet den norske legeforening*, 2018(11). Hentet fra <https://tidsskriftet.no/2018/06/leder/diagnosens-makt>
- Likestillings- og diskrimineringsloven. (2017). Lov om likestilling og forbud mot diskriminering. (LOV-2017-12-19-115). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-06-16-51>
- Lov om endring av juridisk kjønn. (2016). Lov om endring av juridisk kjønn. (LOV-2016-06-17-46). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2016-06-17-46?q=juridisk%20kjonn>
- Lundgren, E. (2002). En gammeldags machomann. *Dagbladet*. Hentet fra <https://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=0023052002110202012445>
- Løvdal, L. (2013). Nytt diskrimineringsvern for seksuell orientering, kjønnsuttrykk og kjønnsidentitet. *Kritisk Juss*, 2013(29), 213-222. Hentet fra https://www.idunn.no/kritisk_juss/2013/03-04/nytt_diskrimineringsvern_for_seksuell_orientering_kjoennsut
- Mæstad, K. (1998). Lege vil ha transe-pass. *Dagbladet*. Hentet fra <https://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=055007199804180088&serviceId=2>
- NOU 2019:3. (2019). *Nye sjanser – bedre læring. Kjønnforskjeller i skoleprestasjoner og utdanningsløp*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2019-3/id2627718/>
- Selmer-Anderssen, I. (2018). Store kjønnforskjeller i arbeidslivet. Hentet fra <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/store-kjonnforskjeller-i-arbeidslivet>
- Skeiv ungdom. (u.å.). Skreiv fra A-Å. Hentet 24. mai 2019 fra <https://skeivungdom.no/skeiv-a-a/>
- Slagstad, K. (2018). Ikke begge. Alle kjønn. *Tidsskriftet den norske legeforening*, 2018(19). Hentet fra <https://tidsskriftet.no/2018/11/fra-redaktoren/ikke-begge-alle-kjonn>
- Smith, D. E. (2005). *Institutional Ethnography: A Sociology for People*. Oxford: Alta Mira Press.

- Sørli, A. (2012). *Retten til kjønnsidentitet som menneskerettighet: Kan norsk forvaltningspraksis krav om irreversibel sterilisering ved endring av fødselsnummer forsvares?* (Masteravhandling). Universitetet i Oslo, Oslo. Hentet fra <https://www.buudir.no/bibliotek/Dokumentside/?docId=BUF00001941>
- Sørli, A. (2017). *The Right to Gender Identity: A grounded life cycle perspective.* (Doktoravhandling). Universitetet i Oslo, Oslo.
- Tangvald-Pedersen, A. & Prebensen, N. (1994). *Utfordrende samliv med en transvestitt. VG.* Hentet fra <https://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=020019199411135910967&serviceId=2>
- Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis.* Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Van der Ros, J. (2013). *Alskens folk. Levekår, livssituasjon og livskvalitet til personer med kjønnsidentitetstematikk.* Likestillingssenteret. Hentet fra: <https://www.buudir.no/bibliotek/Dokumentside/?docId=BUF00001926>
- Van der Ros, J. (2018). *Kjønnsdysfori. Store medisinske leksikon.* Hentet fra <https://sml.snl.no/kjønnsdysfori>
- VG. (1953, 22. april). Christine. Hentet fra <https://web.retriever-info.com/services/archive/displayPDF?documentId=02001919530422Ar00501&serviceId=2>
- VG. (1973, 1. desember). Maleren på Hydra gifter seg. Hentet fra <https://web.retriever-info.com/services/archive/displayPDF?documentId=02001919731201Ar02900&serviceId=2>
- West, C. & Zimmerman, D. H. (1987). Doing Gender. *Gender and Society*, 1(2), 125-151.
- Øversveen, E. (2015). *Yte etter evne, få etter behov. En institusjonell etnografisk studie av arbeidsledighet.* (Mastergradsavhandling). Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.

Vedlegg

Vedlegg 1: Informantskriv

Informantskriv

Vil du delta i et forskningsprosjekt om transpersoners erfaring av kjønn på skole, studiested eller arbeidsplass?

Jeg søker informanter til et forskningsprosjekt der formålet er å undersøke hvordan institusjoner som skole/studiested/arbeidsplass preges av kjønnede strukturer og forestillinger om kjønn, og hvordan det kan belyses gjennom transpersoners erfaringer. Jeg ønsker derfor å intervju deg som definerer deg selv som transperson, som er over 18 år, og som enten går på skole, universitet/høyskole eller er i arbeid.

Prosjektet gjennomføres som en masteroppgave i sosiologi ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU), Institutt for sosiologi og statsvitenskap. Det er Vilde Hjørnevik som gjennomfører prosjektet, og postdoktor Ingvill Stuvøy er veileder.

Hva innebærer det for deg å delta?

Dersom du ønsker å stille opp som informant i dette prosjektet, vil det innebære at du deltar på et intervju med meg som vil vare i omkring 60 minutter. Intervjuet vil i hovedsak handle om dine erfaringer knyttet til kjønn på skolen/studiested/arbeidsplassen. Blant annet vil vi snakke om hva du gjør på skolen/universitetet/arbeidsplassen, hvilke relasjoner du har der, hvordan du forholder deg til ulike situasjoner og eventuelle kjønnsnormer.

Under intervjuet ønsker jeg å benytte meg av lydopptaker for å kunne gjengi det du forteller meg på en mest mulig nøyaktig og korrekt måte i ettertid. Jeg kommer til å transkribere intervjuet, og lydopptaket slettes ved prosjektets slutt.

Det er frivillig å delta i prosjektet, og dersom du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn.

Personvern

Du vil anonymiseres i prosjektet, og ingen andre enn meg kommer til å vite hvem du er. Opplysningene om deg og det du forteller i intervjuet vil bare brukes til formålet jeg har fortalt om i dette skrivet. Opplysningene vil behandles konfidensielt og i samsvar med personregelverket og forskningsetiske standarder. Prosjektet skal etter planen avsluttes i juni 2019, og da vil både lydopptak og kontaktinformasjon slettes fra min datamaskin.

Prosjektet er godkjent av Norsk senter for forskningsdata AS (NSD). Prosjektnummeret er 258204, og du kan søke opp dette for opplysninger om prosjektet. Du kan også kontakte NSD på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17. Videre kan du kontakte meg (vildehjoernevik@gmail.com) eller Ingvill Stuvøy (ingvill.stuvoy@ntnu.no) for mer informasjon dersom du ønsker det.

Med vennlig hilsen,

Prosjektansvarlig (veileder)
Ingvill Stuvøy

Student
Vilde Hjørnevik

Vedlegg 2: Intervjuguide

Intervjuguide

Jeg tenkte jeg kunne starte litt med å fortelle deg litt om bakgrunnen for at jeg gjennomfører dette prosjektet. Som nevnt i informasjonsskrivet jeg sendte deg da jeg spurte om du kunne stille opp som informant i prosjektet, så skal jeg skrive en masteroppgave i sosiologi ved NTNU. Det er en del av studieløpet mitt, som også innebærer at jeg skal bli lektor (lærer) i blant annet samfunnsfag. En personlig grunn til at jeg ble interessert i hvordan skoler og arbeidsplasser preges av kjønn/kan være kjønnede institusjoner, er fordi jeg selv skal inn å jobbe i skolen. Samtidig er dette en sosiologisk relevant tematikk jeg ønsker å bidra med kunnskap om.

Et utgangspunkt for prosjektet er at vi mennesker en tendens til å organisere og kategorisere det vi omgir oss med, og dette innebærer jo at vi også kategoriserer menneskene rundt oss. En vanlig måte å gjøre det på er ved å sortere etter kjønn, og det typiske da er at man plasserer mennesker i kategorien "jente" eller "gutt", "kvinne" eller "mann". Jeg har erfart gjennom praksis på ulike skoler at lærere stadig teller over og orienterer seg ut fra hvor mange gutter man har i klasserommet, og hvor mange jenter man har i klasserommet. På samme tid preges skolebygget av et tilsvarende syn på kjønn, med jentedoer og guttedoer, jentegarderobe og guttegarderobe. Som fremtidig lærer er jeg opptatt av spørsmål knyttet til kjønn og elevenes erfaringer med kjønn i en institusjon som skolen. I prosjektet mitt har jeg utvidet dette til ikke bare å handle om skole, men også om erfaringer med studiested og arbeidsplass. Felles for skole, studiested og arbeidsplass er at de alle er institusjoner hvor vi i forskjellige perioder av livet tilbringer store deler av dagen, og hvor vi gjerne inngår i noen bestemte sosiale relasjoner.

Så ja, det var litt om bakgrunnen for hvorfor jeg har lyst til å snakke med deg om dine erfaringer knyttet til kjønn på skolen/studiestedet/arbeidsplassen. Før vi kommer dit, vil jeg bare understreke at det er helt frivillig å svare eller ikke svare på det jeg spør deg om, og du kan be meg gå videre til neste spørsmål hvis det er noe du ikke ønsker å svare på. Så før vi setter i gang vil jeg også opplyse om at du vil bli anonymisert, og at selv om du gir ditt samtykke til å snakke med meg i dag, så kan du velge å trekke intervjuet i etterkant dersom du har et ønske om det. Men for nå, så vil jeg spørre om du samtykker til at jeg intervjuer deg?

Oppstart

Før vi starter med selve intervjuet, så har jeg et spørsmål jeg vil stille. Det er viktig for meg at du skal få definere deg selv, så kan du fortelle litt om hvordan du definerer deg selv?

Hvilket pronomen ønsker du at andre bruker om deg?

Kan du fortelle meg litt om hvem du er?

Bakgrunnen min for å ville intervju deg er jo at du definerer deg selv som transperson.

Kan du fortelle meg litt om deg selv, og om når og hvordan/når du visste at du var trans?

Hvordan har din historie og erfaringer rundt kjønn forma deg, tror du?

Generelle spørsmål om studiested/arbeidsplass

Fordi prosjektet mitt handler om hvordan bestemte institusjoner, altså skole, universitet eller arbeidsplass, i samfunnet er kjønn/preget av kjønn, så lurer jeg først på om du går på skole, studerer eller jobber?

Kan du fortelle meg om arbeidsplassen/studiestedet/skolen og hva du gjør der?

Kan du ta meg gjennom en typisk dag på skolen/studiestedet/arbeidsplassen, gjerne med så mange detaljer som mulig?

Hvordan opplever du dette med kjønn på arbeidsplassen/studiestedet?

Kan du fortelle om en hendelse eller situasjon på arbeidsplassen/studiestedet der du har måtte forholde deg til kjønn?

Relasjoner

På en arbeidsplass, skole eller studiested omgås man andre i varierende grad i løpet av en dag, og derfor lurer jeg på om du kan fortelle litt om hvilke relasjoner du har på skolen/studiestedet/arbeidsplassen?

Har du fortalt noen av disse nevnte (eller andre) at du er trans?

- *Hvorfor/hvorfor ikke?*

- *Hvordan har du fortalt det, og i hvilke sammenhenger?*
- *Hvis aktuelt: Gjør du noe i din studiehverdag/arbeidshverdag for å skjule at du er trans?*

Har du fortalt studiekamerater/kollegaer hvilket pronomen du ønsker å bli tiltalt med? Kan du fortelle hvordan du har gått frem for å fortelle om dette?

Kan du fortelle litt om du har møtt aksept eller om det har vært vanskelig?

Situasjonsbeskrivelser

Opplever du at det snakkes mye om kjønn på studiestedet/arbeidsplassen? Hvordan forholder du deg til det?

Gjør du noen form for innsats for å "oppdra" disse du omgås med på studiestedet/arbeidsplassen, eller prøver du heller å passe inn uten å vekke for mye oppmerksomhet rundt at du er trans?

Kan du fortelle meg om en situasjon der du opplevde det vanskelig? Skjedde flere ganger?

Er du opptatt av å bli sett på som enten kvinne eller mann på skolen/studiestedet/arbeidsplassen, eller ønsker du å bli sett på som trans?

- *Hva gjør du for å fremme dette?*

Hva gjør du for å unngå ubehagelige situasjoner, for eksempel at det at du er trans skal bli ubehagelig eller vanskelig for de du studerer/jobber med?

Kan du beskrive en situasjon der det oppleves lett eller vanskelig å være trans på studiestedet/arbeidsplassen?

- *Hvordan forholder du deg til det?*

Kommer du på andre situasjoner/hendelser der du blir bevisst på kjønn på studiestedet/arbeidsplassen? (Sammenlignet med en som ikke definerer seg som trans?)

Er det andre situasjoner, oppgaver eller relasjoner du opplever utfordrende på studiestedet/arbeidsplassen grunnet din historie med kjønn?

Arkitektur/organisasjon

Skole/universitetet/arbeidsplassen et fysisk sted med forskjellige rom.

På hvilke måter opplever du at dette stedet preges av kjønn?

Er det noe med stedets utforming (arkitektur) som gjør det kjønn? Hva er dine opplevelser knyttet til det?

- *Hvordan forholder du deg for eksempel til kjønnete toaletter?*

Er det noe med skolens/studiestedet/arbeidsplassens organisasjonsstruktur som gjør det kjønn? Hva er dine opplevelser knyttet til det?

Hadde kjønn noe å si da du fikk jobben?

Øvrig

Er det forøvrig noe med ditt studiested/din skole/din arbeidsplass som gjør det særlig lett eller vanskelig å være trans, tror du?

Nå har du jo fortalt litt om hvordan det er der du studerer/jobber i dag. Har du andre erfaringer fra tidligere arbeidsplasser/studiesteder du vil trekke frem?

I de siste årene har det vært mer oppmerksomhet rundt trans-problematikk både i mediene og i den offentlige debatten. Blant annet har norsk lov blitt endret etter press fra transpersoner som har protestert mot kravet om sterilisering for å skifte juridisk kjønn.

- *Har denne oppmerksomheten betydd noe, eller hvordan kan det komme til å bety noe for deg i din studie- eller arbeidshverdag?*

Avslutningsspørsmål

Avslutningsvis ønsker jeg å snakke litt med deg om dine tanker rundt kjønn generelt, og hva det skal være. I forbindelse med endringene jeg/du nevner ovenfor, *er du optimistisk med tanke på fremtida?*

Hva er din personlige forståelse av kjønn?

Hva mener du kjønn er i Norge i 2019?

Hvordan ser du for deg samfunnets forståelse av kjønn i fremtiden?

Er det noe du har lyst til å fortelle som du ikke har fått sagt?

Tusen hjertelig takk for at du stilte opp! Jeg har jo mailen din, og lurert på om det er ok om jeg sender deg en mail dersom noe plutselig virker uklart eller om jeg lurert på noe i forbindelse med det vi har snakket om i dag?

